

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1881. Första Kammaren. N:o 33.

Måndagen den 11 April.

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.

Anmäldes och bordlades följande ärenden:

Sammansatta Stats- och Banko-Utskottets Utlåtande N:o 3, i anledning af väckt motion om uppdrag åt fullmäktige i Riksgäldskontoret att framlägga förslag till åtgärder i syfte att nämnda kontor må kunna indragas och dess göromål fördelas mellan Riksbanken och Statskontoret;

Sammansatta Banko- och Lag-Utskottets Utlåtanden:

N:o 2, i anledning af Kongl. Maj:ts nådiga proposition angående ändring i lagen om rikets mynt den 30 Maj 1873; samt

N:o 3, i anledning af väckt motion om höjande af Riksbankens grundfond; äfvensom

Lag-Utskottets Utlåtanden och Memorial:

N:o 51, i anledning af återremiss utaf Utskottets Utlåtande N:o 19, öfver dels Riksdagens Justitieombudsmans framställning om förbättrad lagstiftning angående förvaltningen af omyndigs egendom, dels ock enskild motion i ämnet;

N:o 52, i anledning af återremiss af Utskottets Utlåtande N:o 25, öfver väckt motion om ändring i 30 kap. 5 och 6 §§ Rättegångsbalken; samt

N:o 53, i anledning af Kamrarnes skiljaktiga beslut beträffande viss del af Utskottets Utlåtande N:o 43, öfver Kongl. Maj:ts nådiga proposition angående författning om kyrkofullmäktige och kyrkonämnd i Göteborg.

Upplästes och godkändes förslag till Kammarens underdåniga skrivelse med anmälan om de ledigheter inom Kammaren, som uppkomma före nästa lagtima riksdag.

*Ifrågasatta
ändringar i
under-
visnings-
väsendet.*

Föredrogs å nyo Första Kammarens Tillfälliga Utskotts den 6 och 7 innevarande April bordlagda Utlåtande N:o 11, angående vissa ändringar i undervisningsväsendet.

Herr Dahm: Flera gånger under den tid, jag haft äran vara medlem af Riksdagen, har jag begagnat hvarje lämpligt tillfälle att uttala den åsigt, att det borde tillåtas real-studenter att aflägga akademiska examina, och att realläroverken aldrig kunna få den betydelse de förtjena, förrän denna tillåtelse gifves. Det är nu just detta, som innehålles i Andra Kammarens föreliggande beslut under litt. A.

Då denna Kammares Tillfälliga Utskott med några korta ord afgjort frågan och afstyrkt antagandet af alla Andra Kammarens rörande undervisningen fattade beslut, anhåller jag att få yttra mig om frågan i sin helhet, förbehållande mig dock att få besvara Kammaren att fatta beslut särskildt rörande den under punkten a) behandlade fråga, hvilken jag anser vara så fristående, att den, skild från alla de öfriga, kan och bör särskildt afgöras.

Det är icke från gårdagen jag deltagit i behandlingen af denna sak. Det är sedan långt tillbaka; och under hela den tid, jag med hela det intresse, hvaraf jag varit mäktig, följt densamma, erkänner jag villigt, att jag aldrig läst något yttrande af, om jag så får säga, den latinska bildningens talemän, som gifvit mig så stor tillfredsställelse, som detta nu föreliggande Utskottets betänkande. Det har gjort mig glädje att der finna, att Utskottet försmått det poetiska, men måhända också något dimmiga talet om det latinska språkets stora formbildande inflytande, liksom talet om den stor-slagna romerska anda, som under läsningen af en eller annan elementarläsebok eller ett och annat hundratal sidor i några skol-auktorer skulle inblåsas i den studerande ungdomen. Det glädde mig att Utskottet uraktlåtit detta, emedan det gaf mig den öfvertygelse, att Utskottet delar den åsigt, jag för min del länge hyst, nemligen den att dessa slagords användande såsom försvarsvapen, under den långa tid de, i tid och otid, af skickliga och oskickliga händer, nyttjats, förlorat icke så obetydligt af sin skärpa. Jag glädde mig deröfver, att under den behandling, frågan i Utskottet undergått, den flyttats från molnens höga regioner ned på jorden bland oss alla, att den derigenom blifvit gjord tillgänglig för mänsklig forskning, det vill säga blifvit framställd i en form sådan, att hvarje människa kan något så när bedöma densamma. Jag finner nemligen här på 4:de sidan af Utskottets betänkande följande yttrande: "Det kan anses helt *naturligt*, att i mån af realbildningens utveckling den fordran skall starkare framträda,

att denna bildning må erhålla vidgade rättigheter i afseende på universitetsstudierna.“

Derigenom, mine Herrar, är frågan nedflyttad bland oss alla, och den visar sig icke krångligare, än att hvar och en kan öfverdensamma falla ett omdöme. Om jag fattat Utskottets mening rätt, anser Utskottet således, att det är *naturligt*, det vill säga naturenligt och öfverensstämmande både med natur- och tanke-lagarne att det *kan* ifrågasättas, att det är möjligt för en, som erhållit endast realbildning, att äfven vid universitetet fortsätta sina studier så, att han kan blifva en skicklig och duglig statens tjänsteman. Det är den enkla frågan. Visserligen erinrar Utskottet, att denna fråga icke nu kan afgöras. Realläroverken hafva, säger Utskottet, arbetat så kort tid efter den nya ordning, som blifvit för dem bestämd, att man deraf ännu icke fått något resultat och icke på flera år kan få något sådant. Ja, mine Herrar, jag fruktar, att man får vänta mycket länge, innan man får något resultat, om man nemligen skall helt och hållet hålla sig blott till examensprotokollen. Det är nemligen nu alldeles klart, att de båda skolorna, det vill säga den klassiska och den reala skolans elever, hvilka skola med hvarandra jemföras, arbeta under så olika förhållanden, att en jemförelse mellan deras arbetes resultat icke kan blifva fullt exakt. Den, som inträder i ett klassiskt läroverk, vet redan från början af sin verksamhet der, att han är slagen till ett guldmünt. Hela samhällets verksamhetsområde står för honom öppet. Att han kan latin är honom aldrig till hinder, utan städse en rekommendation. Den deremot, som inträder på reallinien, vet från första början, att han är slagen till en öresslant. En stor del af samhällets verksamhetsområde är för honom stängdt. Hans utsigter äro tränga, och det är naturligt, att lika väl som de vidsträckta utsigterna skola vara uppmuntrande för den klassiske lärjungen, lika väl skola de inskränkta utsigterna verka nedstämmande och qväfvande på den, som studerar på reallinien. Jag tror således, att man från annat håll måste hemta upplysning om den sak, hvarom nu är fråga, nemligen den om realstudenten har genom sina studier fått en sådan bildning, att man kan anförtro honom det viktiga uppdraget att genom kunskapers inhemtande och genom studier vid universitetet göra sig duglig till en statens tjänsteman. Ty det är detta, som måste utrönas, äfven efter hvad Utskottet medgifvit.

Jag tror, att denna fråga, som synes så svår att besvara och svårligen kan besvaras, om man håller sig blott till examensprotokollen, kan besvaras fullständigt och riktigt genom den erfarenhet, man vunnit på andra håll. Det är en ofta upprepad — *på latin* upprepad — sats, att vi bildas i skolan icke för *dess* eller dess öfningars skull, utan för verksamheten i lifvet. Låt oss då betrakta den verksamhet, som utöfvas af dem, hvilka fått endast realbildning; ty denna verksamhet är den enda säkra prøfvosten på bildningens duglighet. Vilja vi då försöka att få en upplysning af erfarenheten i detta fall, behöfva vi icke mer än se oss

*Ifrågasatta
ändringar i
under-
visnings-
väsendet.
(Forts.)*

*Ifrågasatta
ändringar i
undervisnings-
väsendet.
(Forts.)*

omkring i världen, utom och inom vårt land. Vi skola då finna en mängd framstående män, hvilka bildats ensamt på reallinien, utan latin, utöfva på många olika, äfven de högsta, ställningar i lifvet en utmärkt, storartad och god verksamhet. Vi se också en hel mängd andra embetsmän, och till och med annat än embetsmän, hvilka blifvit bildade på latinlinien, utveckla, också de, en storartad verksamhet i lifvet. Vilja vi nu veta, om den ena klassen är bättre än den andra, behöfva vi blott tänka efter och fråga oss: framgår af den kännedom och erfarenhet vi ega, att den, som läst latin, är i alla eller många afseenden bättre än den, som bildats utan latin? — Märk väl, mine Herrar, att jag icke talar om andra än bildade män. — Säger oss erfarenheten, att den, som läst latin är skarpsinnigare, redigare i sin framställning, klarare i sin tanke, ädlare i sina åsigter, upphöjdare i alla sina tänkesätt, pligtrogna i sin verksamhet, med få ord, bättre människa och medborgare än den, som endast fått realbildning? Det tillkommer naturligtvis icke mig att ensam svara derpå. Den stora allmänheten och Ni, mine Herrar, är det, som skola besvara den frågan! För mig synes det, som skulle det förhålla sig så, att man sett i lifvet många utmärkta män, som läst latin, och lika många utmärkta män, som icke gjort det, och att således en utmärkt duglighet skulle kunna vara möjlig, på hvilken linie man än blifvit undervisad, blott bildningen är grundlig och riktig och god. Derjemte anhåller jag att få erinra, att äfven dessa män, som bildats på reallinien, blifvit använda i en mängd bestyr, lika viktiga och maktpåliggande som de, hvilka åligga en statens embetsman, och uttala den öfvertygelse, att man i allmänhet fäster lika mycket afseende vid dessa dugliga realister som vid dem, hvilka fått klassisk bildning. Men hurudan är likväl i sjelfva verket realistens ställning i världen? Om han genomgått ett realläroverk och känner med sig sjelf, att han har begåfning, fallenhet och innerlig lust att studera en vetenskap eller en grupp af vetenskaper och vill använda universitetsundervisningen för ett sådant studium, eller han till följd af yttre omständigheter kommer på den tanken, att han måste försöka använda sina kunskaper på något sätt för att förtjena sig sitt bröd, om han då — låtom oss antaga att hans begåfning är stor, hans skicklighet utmärkt, och att han är fullt jmförlig med, ja, öfverträffande i kunskaper alla sina kamrater — om han, säger jag, är nog dåraktig att infinna sig hos en professor för att aflägga prof på sina kunskaper och erhålla vitsord derom, så blir, föreställer jag mig, den första fråga, han statutenligt erhåller, denna: Har Herrn tagit preliminär examen med latin? — Ty latin fordras till preliminär-examina. Man kan få dispens från åtskilliga andra ämnen, men från latinet gifves ingen förlossning. — Måste han svara nej, då är det slut med hans sträfvaenden i vetenskaplig rigtning, så vidt han icke är i den ställning i lifvet, att han kan fortsätta som privat lärdomsidkare. Detta förefaller mig alldeles som om en arbetsgifvare, som behöfver en metallarbetare — ja, låt oss bestämma det ännu närmare — en urmakeriarbetare, då en sådan in-

finner sig hos honom och säger: jag känner yrket väl, och kan derpå förete bevis och lemna prof, om så äskas; då svaras: min vän, jag behöfver urmakeriarbetare, och endast sådana, ty jag sysselsätter icke mina arbetare med annat arbete än detta, men jag är en man med principer — principerna kunna, som vi veta, vara besynnerliga här i världen! — och jag vill, att mina arbetare, jemte yrket, skola kunna sy en rock eller ett par byxor. Då staten fordrar, att *alla* tjänstemän skola kunna latin, så förefaller det mig som om staten uppträdde på samma sätt som en sådan man med principer!

Det undfaller mig visserligen icke, att man kan säga till en sådan yngling, hvarom jag nu talat; hvarföre har du icke läst latin och hvarföre vänder du dig icke till de områden, som stå dig öppna? Det kan visserligen vara svårt att svara på dessa frågor — i lifvet ensamt kan gifvas många och ganska giltiga svar derpå — men jag är fullt öfvertygad om, att man förgäfvets söker giltiga svar på den frågan: hvarför fordrar staten kunskap i latin af sina tjänstemän, då den i det ofantligt öfvervägande antalet af sina befattningar icke använder, och, än värre, icke kan använda den minsta smula af deras latin?

Må ingen föreställa sig, att jag för min del vill begära någon misskund i de tentamina eller examina, som en realstudent måste undergå. Det gör jag visst icke! Han skall känna lika mycket i sak, han skall kunna redogöra för det minsta iota i *sak* och *vetenskap*, som fordras af hans kamrater, men icke i ämnen, som staten icke behöfver. Då säger man: ni fordrar ju en orimlighet. Huru skall han kunna reda sig med en vetenskaplig terminologi? Men erfarenheten har visat, att många, som icke känna latin, kunnat reda sig lika bra med de vetenskapliga termerna som någonsin den, som studerat latin. För öfrigt vill jag i förbigående erinra, att den latin, som användes i den vetenskapliga terminologien, är sådan att Cicero sjelf väl icke skulle kunnat reda sig med densamma. Vi hafva också sett, att när det grekiska språket, som dock har så stor del i denna terminologi, upphörde att vara obligatoriskt i skolorna, någon nämnvärd olägenhet deraf icke uppstod för studenterna vid universiteten.

Med hvad jag nu sagt, tror jag mig hafva ådagalagt, att det måste kännas särdeles hårdt för den, som studerat på reallinien, att då staten underhåller sådana realläroverk och liksom lockar honom att studera på den linien, staten sedan icke *kan* eller *vill* använda honom annat än i en särskild, inskränkt verksamhetskrets, äfven om han i grund känner den sak och vetenskap, staten behöfver. På samma gång det är hårdt, måste det äfven kännas som en orättvisa. Är det så, att det är ett fel här i världen att studera på reallinien; är det så, att man då icke är jemförlig med eller lika duglig som den, som studerat på den andra linien, och kan man icke taga universitetsexamina utan latin, då är den reala bildningens dom gifven, då skall realismen alldeles utrotas och endast klassiciteten återstå i snart sagdt alla möjliga rättingar. Kan han deremot visa sig vara lika skicklig och kunnig,

*Ifrågasatta
ändringar i
under-
visnings-
väsendet.
(Forts.)*

*Ifrågasatta
ändringar i
under-
visnings-
väsendet.
(Forts.)*

då är latinet dömdt att gifva äfven honom rum. Jag tror också icke, att samhället har råd att förkasta alla de goda krafter, som skulle kunna erhållas, om man tilläte den på reallinien bildade att blifva tjänsteman i statens och vetenskapens tjänst. Också gläder det mig att kunna fästa uppmärksamheten derpå, att åtskilliga tecken tyda derhän, som skulle förhoppningarne i detta afseende snart kunna blifva verklighet. Det är icke längre sedan än år 1873, då det särskilda Läroverks-Utskottet förklarade, att det icke ansåg den tid aflägsen, då det skulle tillätas dem, som icke aflagt premilinärexamen med latin, att äfven aflägga universitetsexamina. Detta har sedan två gånger beslutats i Andra Kammaren, ehuru visserligen icke utan gensägelse af åtskilliga klassiskt bildade män, som dertill drifvits af en högst aktningvärd pietet för det gamla, åt hvilket de egnat ett ärligt arbete och som visserligen äfven utträttat mycket godt. Men den stora allmänheten, af hvars åsigt Andra Kammarens beslut väl kan anses som ett genljud, tänker annorlunda, än dessa. Och om icke tidningarne berättat alltför osant, hafva äfven åtskilliga akademiska lärare förklarar sin mening vara den, att vissa universitetsexamina borde få afläggas utan latin. Slutligen har äfven Utskottet i detta betänkande uttalat, att det icke anser något principiellt hinder finnas för den saken. Då så många och stora och viktiga auktoriteter uttalat sig så i detta ämne, tror jag, att man kan anse frågan icke vara annat än en tidsfråga. Visserligen har jag hört gensägelser äfven af på reallinien bildade män, hvilka säga: vi beklaga, att vi icke i vår ungdom lärt latin. Vårt hufvud skulle då vara mycket mera städadt. Jag har mycken aktning för den anspråkslöshet, som i dessa ord gifver sig uttryck, men jag fruktar, att de kunna härledas ur samma källa, som längtan efter allt annat obekant. Det är på samma sätt emigranten genom lysande skildringar af andra främmande länder förleddes att öfvergifva sitt eget fädernesland för erhållande af fördelar som kanske icke finnas.

Äfven har jag hört högt bildade män säga: men det är ju förargligt, att icke förstå ett latinskt citat! Det är sant; men de latinska citatens tid är snart förbi; de förekomma allt mer och mer glest här i världen. För öfrigt är det icke förargligare att icke förstå ett latinskt citat än att icke förstå ett citat på något annat språk och den förargelsen kunna vi lätt alla råka ut för.

Denna fråga är, jag upprepar det, endast en tidsfråga. Och när vi stå framför en tidsfråga, då veta vi, att det är en fråga, som har den egenskapen att oupphörligen återkomma, och hvarje gång återkommer den med förnyade krafter och ökade fordringar. Vi veta ock alla, att vetenskapen i vår tid utvidgas allt mer och mer, att den växer ut så, att den under vårt korta lif icke kan af människohänder omfattas; att äfven den förberedande bildningen för alla måste byggas af andra element nu än i forna tider och att vi därför äro alldeles tvungna att se till, om vi icke skulle kunna pruta af något på de gamla ämnena. Så vida en sådan förändring af elementarbildningen ej sker, får man alltid höra

klagas öfver, att lärjungarne vid elementarläroverken blifva öfveransträngda och att våra ynglingar vid universiteten blifva för gamla. Men denna klagan kommer att minskas i samma mån man gör rättvisa åt realbildningen på det sätt Andra Kammaren beslutat och upprifver alla onödiga stängsel.

Då jag således fordrar rättvisa — endast *rättvisa*, icke *nåd* — för den reala bildningen, är jag likväl bland dem, som vilja göra full rättvisa åt den klassiska bildningen. Denna fulla rättvisa tror jag icke vederfors dem, då Andra Kammaren beslöt, att uppskjuta undervisningen i latin till 6:te klassen. Denna fråga är för öfrigt en tekniskt pedagogisk fråga, i hvilken jag knappast tror, att Riksdagen borde yttra sig, utan hvars afgörande borde öfverlemnas åt fackmän; ty, huru man än må besluta rörande realbildningen, så kommer det fortfarande att blifva en stor mängd föräldrar, som vilja låta sina barn få en klassisk bildning. Men då det är klart, att skolbildningen, vare sig den är klassisk eller real måste vara grundlig, om den skall vara nyttig, och då de lärare, hvilka sysselsatt sig dermed, hysa stora tvifvel om möjligheten att bibringa en grundlig kunskap i latin, om de skulle börja dermed så sent som i 6:te klassen, så vågar jag för min del icke förorda, att man skall uppflytta undervisningen i latin så långt som till denna klass. När jag har denna åsigt, att punkten b) af Andra Kammarens beslut icke bör bifallas, följer deraf, att jag ej heller kan förorda bifall till den med punkten b) sammanbundna punkten c). Jag kan för min ringa del icke heller bifalla punkten d); ty då undervisningen i våra läroverk är och måste vara systematiskt ordnad från *början* till *slut*, så kan man icke afskilja en klass och låta det öfriga vara såsom förut. Afskiljes första klassen, så är läroverket stympadt och kan icke uträtta hvad det är bestämdt att uträtta. Jag tror ej heller, att folkskolans undervisning skall kunna så ordnas utan skada för hennes ändamålsenlighet, att denna undervisning kunde ersätta den, som meddelas i första klassen.

Ej heller vill jag bifalla, hvad som föreslås i punkten e), nemligen att terminsafgifterna skulle höjas. Det blefve visserligen icke så, som många befarat, att man gjorde det omöjligt för de obemedlade att studera; de fattiga kunde ju studera fritt hädanefter som hittills, men om dessa afgifter höjdes så, att en *väsentlig* lättnad i statens afgifter åstadkommes, så fruktar jag, att denna afgift, som visserligen vore en lätt och obetydlig börda för den rike, skulle blifva en högst betungande börda för den, som icke vore rik, men icke heller kunde kallas fattig. Jag kan således icke förorda hvad Andra Kammaren härutinnan beslutat. Hvad deremot indragning af åtskilliga pedagogier och andra läroverk, som kosta staten särdeles mycket, vidkommer, tror jag, att jag knappast härom nu behöfver yttra mig, ehuru min mening är, att detta mycket väl *kunde* ske och till statens stora fördel *borde* ske, ty vi hafva åtskilliga läroverk, hvilka verkligen icke göra skäl för de stora kostnader, som nu för dem göras, emedan de hafva ett så ringa antal lärjungar.

*Ifrågasatta
ändringar i
undervisnings-
väsendet.
(Forts.)*

*Ifrågasatta
ändringar i
under-
visnings-
väsendet.
(Forts.)*

Jag måste först och främst hos Kammaren och Herr Talmannen anhålla, att Herr Talmannen ville framställa proposition på bifall till punkten a) — det vill säga den punkt, som rör universitetsexamina — emedan denna punkt hvarken stöder sig på eller är en följd af de efterföljande, utan står alldes enstaka. Följden deraf, att Kammaren, hvilket jag knappt vågar hoppas, bifölle punkten a), blefve den, att man höjde den reala liniens ställning och betydelse, och gjorde dess arbete kraftigare. Såväl lärare som lärjungar skulle arbeta med glädje vida mer än nu, då de såge sitt mål höjdt och sitt verksamhetsområde utvidgad. Med ett sådant beslut stannade den klassiska bildningen i orubbadt bo; den blefve häraf icke det allra ringaste berörd. Bifölle man detta, gjorde man en *god* gerning, ty man upphäfdde orsaken till att mången nu förfelar sitt rätta lefnadsmål; en *rättvis* gerning, ty det vore att göra rättvisa åt realistens ärliga arbete; man gjorde vidare en *klok* gerning, ty man gjorde för staten tillgängliga många goda krafter, som staten alltid behöfver och aldrig borde hindra att vara nyttiga på den plats, dit deras fallenheter kalla dem och der de kunna bäst gagna. Men att göra godt, utöfva rättvisa och handla klokt, anstår hvarje menniska, och hvarje samling af menniskor. Jag anhåller därför vördsamt om bifall till punkten a); och anser mig för öfrigt icke vidare behöfva yttra mig om de öfriga punkterna.

Herr Sundberg: Den näst föregående talaren sade, att det vore honom en glädje att hafva inhemtat, hvad Andra Kammaren för sin del här i en af de väsentligaste punkterna rörande ifrågasatt förändring af vårt undervisningsväsende beslutat. Jag måste för min del bekänna, att jag ty värr icke kan dela denna hans glädje. Jag kan icke ens säga att det gläder mig, huru mycket undervisningsfrågan ligger mig om hjertat, att här få deltaga i en diskussion, som rör denna viktiga fråga, ty det är för den gamle riksdagsmannen en gammal erfarenhet, som omöjligen kan jäfvas, att undervisningsfrågan, denna till sin natur synnerligen grannlaga fråga, alltid kommer att behandlas med en viss passionerad oro eller hetsighet, om jag så får uttrycka mig, oaktadt hon framför de flesta andra frågor fordrar mycket lugn och framför allt en bepröfvad erfarenhet för att kunna rätt bedömas. Följden af denna oro, som så mycket beherskar sinnena i afseende på undervisningsväsendet, har just olyckligtvis varit den, att nu under ungefär en 30 års tid, jag menar ända sedan 1849, våra läroverk fått sitta i ett slags slänggunga, der det sällan varit dem förunnadt att riktigt känna, hvad det vill säga att hafva fast mark under fötterna. Jag vill endast i största korthet och helt flygtigt erinra härom och hoppa öfver alla de särskilda föreskrifter, som aflöst hvarandra, endast fästade mig vid hvad som slutligen på grund af ett Riksdagens beslut har tillkommit; jag menar den senast införda förändringen af år 1873. Denna förändring har man nu hållit på att så småningom tillämpa och införa vid våra läroverk. Andtligen har man år 1878 hunnit utfärda en ny skol-

lag i öfverensstämmelse med 1873 års beslut. Emellertid hade denna lag icke ännu hunnit att i två år tillämpas, då en motionär vid förra riksdagen uppträdde med ett förslag, som, om det hade haft framgång, helt enkelt hade gifvit våra läroverk en gestalt, som fåfängt sökt efter sin make i hela den civiliserade världen. Det gick likvisst icke för sig att få denna gestalt fram. Andra Kammaren tillsatte då, såsom I, mine Herrar, väl erinren eder, ett tillfälligt Utskott, som med mycket skarpa vapen skar bort alla de svåra utväxterna och lemnade ett ganska litet residuum kvar. Det är detta residuum, som motionären nu framlagt och som blifvit af Andra Kammarens Tillfälliga Utskott tillstyrkt.

Det är visserligen icke utan ett rätt stort intresse att läsa det betänkande, som af de båda Utskotten i år och förlidet är afgifvits. De röja verkligen, i synnerhet det första, en icke ringa talang och — hvad som icke är minst märkligt — trots allt deras latinhat ser man ändå tydligt, att författarne äro uppfostrade i den latinska skolan och fått sin näring af den gamla romerska modern, som de icke dess mindre nu misshandla; ja, de inskränka sig icke blott till misshandel, utan vilja rent af, såsom det synes, bringa henne döden. Det är för det ändamålet man, i min tanke, anbringat det dödande instrumentet i själfva toppen af läroverksorganismen, då man angripit den nuvarande ordningen för universitetsexamina.

På det att man icke måtte tro, att detta är en blott supposition från min sida, anhåller jag att få erinra derom att Utskottet själf uttryckligen sagt det. Det heter nemligen i betänkandet, att det "är omöjligt att lossa det ännu rådande latintvånget, utan att äfven från de förberedande universitetsexamina det latinska examenstvånget borttages". Alltså, man skall icke fördrå latin för någon slags universitetsexamen, utan, såsom det heter i första punkten, hvilken af den siste talaren så mycket och varmt har förordats, man skall uttala såsom sin åsigt: "att samtliga universitetsexamina, med bibehållande af den kompetens till embeten och tjenster, som nu genom dem förvärfvas, få afläggas af en hvar, som genomgått godkänd, vare sig real eller latinsk mogenhetspröfning, utan åliggande för den, som sig till universitetsexamen anmäler, att genom någon preliminär eller kompletteringsexamen hafva ådagalagt insigter i latinska språket." Detta förslag har den ärade talaren försvarat med åtskilliga nya skäl jemte dem, som Andra Kammarens Tillfälliga Utskott redan framlagt. Skälen kunna nog låta plausibla, men förslaget lider af det lilla felet, att hvad som här fordras, hvad man här anser böra i landet tillåtas och medgifvas, helt enkelt är en omöjlighet att *utföra*. Det vore att skriva på *papperet* i den eller den lagparagrafen något, som, när lärjungarne komme till universitetet och derefter ville sköta sina studier, de verkligen blefve, om jag så får säga, bet på. Man skall komma ihåg, att förslaget omfattar, jag erinrar derom, universitetsexamina i hela dess vidd; det omfattar alltså samtliga de särskilda högre fakultetsexamina, till hvilka strängare vetenskapliga studier obestriddigen erfordras. Frågas då: går det

*Ifrågasatta
ändringar i
under-
visnings-
väsendet.
(Forts.)*

Ifrågasatta
ändringar i
under-
visnings-
väsendet.
(Forts.)

verkligen an att genomgå de föreskrifna oundgängliga villkoren för afläggande af dessa examina utan kunskap i latinska språket? Jag måste svara nej. Gå vi till den teologiska fakulteten, måste hvar och en, som har någon erfarenhet derom, erkänna, att redan för den mindre kursen erfordras latin både för det exegetiska och dogmatiska studiet; ja, till och med för att rätt ordentligt drifva kyrkohistoriska studier. Jag kan således icke med en blott föregående realistisk bildning absolvera dessa examina. Det är i grunden både i materielt och formelt afseende, som man måste uppställa fordringar på, att latin måtte ingå såsom ett förberedande ämne, i hvilket de lärjungar undervisas, som egna sig åt det presterliga kallet; och detta såsom ett alldeles nödvändigt villkor för inträde i detta kall, äfven om fordringarne i detta hänseende ställas ganska små.

Går man öfver till den juridiska fakulteten, så ser man med afseende å denna med glädje, att Andra Kammarens Tillfälliga Utskott, trots allt det hårda, det har att säga om den romerska kulturen och i hvilket jag icke tror att rätt många — för så vidt man icke vill nyttja hårdare uttryck än man borde — kunna instämna, i en punkt visat en stor vördnad för hvad Roma lemnat efter sig, och det gäller den romerska rätten, som af Utskottet kallas ett ypperligt och utmärkt konstverk. Ja, detta är sant, den är verkligen ett utmärkt konstverk; men huru skall man lära känna detta utmärkta konstverk; formen, under hvilken det ter sig, är det romerska språket. Utan denna form blir detta konstverk icke hvad det är. Huru dessutom denna romerska rätt ingår i rättsvetenskapens olika grenar, behöfver jag icke vidröra, ty detta är känt af många bland Kammarens ledamöter, utan någon åtgärd från min sida. Så mycket torde, kort sagdt, för hvar och en med någorlunda kännedom om saken vara klart, att utan kunskap i latinet någon juridisk grad icke är möjlig att pretera. Nu kan man visserligen säga, att en lägre juridisk examen skulle kunna absolveras äfven af realister inom den juridiska fakulteten, och att här således mycket väl skulle kunna dispenserast från latin såsom ett förberedande studium både i preliminärexamen och i skolan. Mycket sant! Men det är just jemt upp detta, som den juridiska fakulteten länge erkänt och varit betänkt på ända sedan 1873. Man har nemligen afsett en omorganisation af den juridiska bildningen och införande af en så beskaffad juridisk examen, hvilken realister lika väl som latinare skulle kunna aflägga. Men detta utgör ett *litet* undantag från den *stora* regel, som Andra Kammarens Utskott vill proklamera, och behöfver alls icke föranleda någon slags skrifvelse.

Öfvergå vi från den juridiska till den medicinska fakulteten, tror jag att man icke skall behöfva med många ord bevisa, att man icke kan taga medicinsk grad utan kännedom af latin. Den föregående ärade talaren tror visserligen, att det förhåller sig så, och jag vill icke inlåta mig i tvist med honom i alla särskilda detaljer, men jag skall bedja att få upplysa sjelfva sakförhållandet med ett litet exempel. Det var nyligen — så är mig af sak-

kunnig man berättadt — ifrågasatt i Preussen, huruvida man icke skulle kunna ernå en fullständig läkarebildning utan latin. Man hörde då i ämnet så många medicinska föreningar som funnos i landet — jag tror att de uppgingo till omkring 150 — och dessa svarade enhälligt: nej, det går icke för sig. Detta är ett praktiskt bevis, som icke är alldeles att förakta. Dessutom torde det vara nog att erinra derom, att måste hvarje apotekselev kunna latin, det icke lär vara mindre nödigt att äfven en medicine doktor eger någon kannedom häri.

*Ifrågasatta
ändringar i
under-
rissnings-
räsändct.
(Forts.)*

Vända vi oss slutligen till den filosofiska fakulteten, så gestaltar sig saken något annorlunda. Fråga vi oss, hvilken "kompetens" — för att nyttja Andra Kammarens ord — som följer med en så kallad filosofie kandidat- eller licentiat-examen, så svaras, att de endast medföra kompetens till läraretjänster. Här vore det visserligen mycket tänkbart, att man kunde genomgå en realkurs inom filosofiska fakulteten, som skulle kunna berättiga till vissa lärareplatser alldeles oberoende af latinet, lika väl som latinet nu ingår i kompetensvilkoren för lärare både på den reala och den andra linien. Ja, mine Herrar, denna fråga har först och främst länge varit och är ännu upphörligt under diskussion inom den filosofiska fakulteten och dess båda afdelningars medlemmar, och man kan säga, att den hör till de frågor, som, om jag så må säga, äro bordlagda. Det är något, som man torde böra fundera på, huruvida nemligen lösningen icke kunde göras på något annat sätt än det nu enligt lag gällande. Med hänsyn till denna sak lärer väl dock icke någon sådan *allmän* förändring vara erforderlig, som af andra skäl, efter hvad jag redan sagt, är omöjlig. Dessutom ber jag att få fästa uppmärksamheten på en annan omständighet, som icke bör förtigas. Kongl. Maj:ts regering väckte förslag om en särskild examen för blifvande lärare vid läroverken, hvilken examen icke är detsamma som vare sig filosofie kandidatexamen eller licentiatexamen, utan något helt annat. Öfver förslaget till denna examen äro vederbörande myndigheter hörde. Hvad de alla hafva yttrat vet jag icke, men jag vet, att frågan ligger oafgjord hos Kongl. Maj:t. Hvad Kongl. Maj:t härutinnan kan besluta, hvilka kompetensvilkor, man kan finna för godt att föreskrifva, vet jag heller icke, men upplysas bör dock, att frågan är under behandling.

Kort sagdt, denna punkt a), för hvilken den föregående talaren hade så mycket intresse, tror jag omöjligen kunna af Riksdagen antagas, derest den vill göra något afseende på sjelfva sakförhållandet. Det är väl onekligen sant, att Riksdagen är en mäktig korporation; men så mäktig är den dock icke, äfven om den får Kongl. Maj:t till hjälp, att den kan ändra vetenskapernas historia eller omintetgöra en enda af de nödvändiga förutsättningarne för de vetenskapliga studierna, som skola drifvas vid våra universitet, om dessa skola vara eller blifva hvad de äro ämnade att vara. Det hjälper här icke, att man i en eller flera lagparagrafer gör några ändringar.

Då den förste ärade talaren funnit för godt att icke vidröra

*Ifrågasatta
ändringar i
under-
visnings-
väsendet.
(Forts.)*

förslaget om latinets uppflyttande till 6:te klassen eller de följande punkterna i Andra Kammarens Utskotts betänkande, kunde jag gerna också med tystnad förbigå dem, men efter som jag har ordet och efter som här så mycket är taladt om, huru litet värde i sjelfva verket latinet har för den högre bildningen, må det dock medgifvas mig att yttra några ord äfven om den 2:dra punkten. Man säger der, att latinets skall uppflyttas till 6:te klassen. Hvarför skall det då uppflyttas dit? Jo, därför att man betraktar det endast såsom ett dilettantstudium, hvilket på nödtorftigt sätt skall inhemtas af åtskilliga liebhafvar, som skola sysselsätta sig med filologiska studier, men som icke är ett nödvändigt element i den förberedande kursen.

Det är mot detta betraktelsesätt, som Första Kammarens Tillfälliga Utskott har inlagt en mycket lindrig gensaga, och den förste talaren har gladt sig öfver att den är så lindrig, ty i följd deraf har han föreställt sig, att Utskottet icke håller så mycket på den romerske andens makt eller på det latinska språkets uppfostrande kraft. Kanhända dock, att han deri något misstager sig. För min del måste jag bekänna, att jag fortfarande lägger den största vikt på latinets uppfostrande kraft, och det har visat sig så tillräckligt hvilken denna kraft är både i äldre och nyare tid, att alla teorier såväl för som mot betyda ingenting mot sjelfva erfarenhetens vittnesbörd. Det kan vara nog med att endast hålla sig till detta ojäfaktiga vittnesbörd.

Nu har man sagt, att icke desto mindre är det något fördomsfullt att inbilla sig sådant der, och i synnerhet är Andra Kammarens Tillfälliga Utskott rätt frikostigt med sådana små ord som "fördomsfull", "liberal", "ofördragsam" o. d. Men är det verkligen så fördomsfullt eller är den fördomen så förkastlig, som hvilat på en trehundraårig häfd och på så gammal erfarenhet? Jag skall för min del då gerna hålla till godo med beskyllningen att vara fördomsfull. Den fördomen är kanske i grunden icke någon annan än den, som gör, att, om jag vill hafva ett träd att fortfarande bära frukt, jag icke hugger af det nere vid roten, eller den, som gör, att ett folk icke betraktar den kultur, det eger och som det fått i arf från sina förfäder, blott såsom en tillfällig produkt af sin egen tid, utan såsom en skatt, som förkofrad gått från generation till generation historien igenom. Ja, det är kanske i grunden samma fördom, som gör, att man älskar sitt eget fädernesland, icke blott såsom en geografisk yta, utan derjemte såsom omslutande sammanfattningen af alla dess historiska minnen tillika med allt hvad de genom den långa raden af släkten efterlemnad. Är nu detta fördom, ja, då vill jag vara fördomsfull och ämnar icke låta beröfva mig den fördomen.

Men nu frågas vidare: gör man icke, genom det att man lägger en så stor vikt på latinets studium, den reala bildningen orätt? Blir icke denna bildningslinie styfmoderligt behandlad och är icke förhållandet med de båda linierna mycket olika, så att, under det latinaren, såsom den ärade talaren låtit förstå, från första stunden är en guldgosse, realisten deremot är ett slags styfbarn, som be-

handlas med stor värdslöshet? Jag vet icke riktigt, med hvad rätt han säger detta. Min erfarenhet på skolans område är den, att under många och långa år hafva läroverkens lärare nedlagt synnerligen mycket arbete på att just göra realbildningen till den bästa möjliga. De hafva försökt allt hvad i deras makt stått för att bringa upp den till de bästa resultat, som kunnat uppnås. Om icke desto mindre i allmänhet denna linies lärjungar kommit att stå något efter i jemförelse med latinliniens, så ligger orsaken der till och *kan icke* ligga i något annat än att sjelfva läroämnenas anordning och det föraktade latinets uppfostrande kraft verkligen utöfvar en makt på den ena linien, som saknas på den andra och som gör att resultatet icke hafva kunnat blifva fullkomligt jemngoda. Men låtom nu icke vidare fortsätta den så ofta framkastade beskyllningen, att latinets vänner äro på något sätt afvogt stämda mot den reala bildningen. Nej, så är ingalunda förhållandet. Den reala bildningen *måste* man omhulda och har der till *allt skäl*, men icke *behöfver* man göra det och icke *gör* man det heller derigenom, att man ställer den såsom den *högre* bildningen i jemförelse med den latinska och gör allt till för att den skall slå ihjel den andre brodern. Nej, låtom oss i stället hålla på med det försök, på hvilket Riksdagen flera gånger förut har gifvit hänvisning och som äfven i Första Kammarens Tillfälliga Utskotts betänkande finnes upptaget, nemligen att skilja de begge linierna från hvarandra och låta dem från början till slut stå fristående från hvarandra, så skola båda linierna åstadkomma det bästa möjliga resultat; och icke blott den klassiska linien skall derpå vinna, utan äfven och framför allt den reala. Ty för det första behöfver den reala bildningen ett större antal skolor, än som för närvarande finnas i vårt land, och vidare är det endast genom en dylik fullständig separation mellan de båda bildningslinierna, som den reala bildningen kan komma att från första stunden blifva mera praktiskt anlagd, än den nu är, och beräknad på att åstadkomma det resultat, som med henne åsyftas, det vill säga att bibringa det uppväxande släktet en grundlig och brukbar allmän medborgerlig bildning och vidare att göra dem ännu skickligare, än de för närvarande äro, till att inträda i de många tillämpningsskolor af alla slag, som finnas i vårt land.

Således är det alls icke någon afsigt att nedsätta den reala bildningen, som gör, att man strängt håller på latinbildningen, utan man vill just, såsom den förste talaren yttrade sig, att hvardera skall åtnjuta full rättvisa; men när man begär rättvisa och icke nåd åt reallinien och det med fullt skäl, så begär jag å min sida rättvisa och icke nåd åt den klassiska.

Hvad alla de andra punkterna vidkommer, hafva de icke blifvid vidrörda och kanske de icke heller behöfva att mycket vidröras. Jag kan dock icke underlåta att, innan jag slutar hvad jag denna gång haft att säga, uttala den åsigten, att det hade varit mycket väl, om Andra Kammarens Tillfälliga Utskott hade litet djupare, än som skett, behjertat sina egna ord, och att det vore önskligt att äfven Riksdagen ville för sin del göra det. Det

*Ifrågasatta
ändringar i
under-
visnings-
väsendet.
(Forts.)*

Ifrågasatta
ändringar i
under-
visnings-
väsendet.
(Forts.)

heter i detta Utskotts betänkande: "för det metodiska fackstudiet utgör en vunnen högre allmänbildning förutsättningen och till denna skall skolan gifva grundläggningen", och vidare yttrar Utskottet på sid. 3 följande tankvärda ord: "Men menniskoanden är icke ett käril, för mottagande och inrymmande af osmältbart vetande i stora massor, utan han är till sitt väsende en lefvande kraft, egnad att genom lämplig och måttlig näring utveckla sig, men å andra sidan blottställd för att genom ändamålsvidrig öfverlastning varda hämmad och undertryckt". Vill man rätt behjerta dessa ord, tror jag, att man skall tillerkänna språkundervisningen, särskildt den klassiska, sitt höga värde, och jag tror icke, att man vidare skall fortsätta med att oupphörligt aflas att få det kvantitativa måttet af kunskaper, som inhemtas vid våra läroverk, ökad, utan tvärtom söka att få undervisningen så ordnad, att just det vackra mål, som Andra Kammarens Tillfälliga Utskott på 3:dje sidan af sitt afgifna utlåtande har uppställt, må uppnås. Jag tillstyrker bifall till Första Kammarens Tillfälliga Utskotts nu föreliggande betänkande.

Grefve Posse, Gösta: Frågan är här naturligen den, huruvida latinet har sådana särskildt bildande egenskaper, att det ovilkorligen måste ingå i skolundervisningen såsom en oundgängligen nödvändig faktor i elementarbildningen.

Jag tilltror mig icke att fälla något omdöme i denna sak, men jag har i dessa dagar korresponderat härom med den man, som jag tror vara den mest kompetente person i hela norden i detta hänseende, nemligen Professor Madvig i Köpenhamn. Jag fick för några dagar sedan bref från honom, hvori han säger, att han för närvarande är af sjukdom hindrad från att ingå i något svar på min till honom framställda fråga, men hänvisar till en af honom för några år sedan utgifven skrift i detta ämne, bärande titeln: "Kleine Philologische Schriften". Särskildt hänvisar han till sid. 285—290, der det bland annat heter: "I det jag öfverhufvud till ett bestämdt mått inskränker den så kallade tankegymnastiken, som skulle ligga i språkundervisningen, har jag aldrig kunnat öfvertyga mig om att något särskildt språk genom sina egna *språkliga* egenskaper skulle särskildt och framför andra vara nödvändigt för denna tankegymnastik och derigenom ovilkorligen berättigadt till en plats i skolan". När sålunda den man, som står främst icke blott i hela norden, utan jag vågar säga i hela norra Europa i kännedom af det latinska språket, fäller denna dom öfver det i fråga varande språket, att det icke framför något annat språk är nödvändigt just för denna tankegymnastik, om hvilken man så mycket talar, så torde hans omdöme väga lika tungt som Herr Erkebiskopens uttalande i denna fråga, ty huru högt jag än för öfrigt sätter Herr Erkebiskopen, så sätter jag dock, i afseende på det latinska språkets kännedom, Professor Madvig högre.

Sedan jag nu sålunda genom ord, som icke kunna jäfvas, tror mig hafva ådagalagt, att det latinska språket icke är oundgängligen nödvändigt för bildningen och icke framför något annat språk

har något berättigande att ingå i skolundervisningen, återstår det att afgöra den frågan, huruvida det icke då är skäl att låta detta språk något maka åt sig. Herr Erkebiskopen har sagt, att här har den reala bildningen blifvit omhuldad lika mycket som den latinska, men har det oaktadt icke visat så goda resultat, och Herr Erkebiskopen har framdragit hvarjehanda skäl för detta, men jag skall be att få säga Herr Erkebiskopen hvad som verkligen är anledningen dertill, och det är, att, just i följd af de akademiska examina, just i följd deraf, att de, som hafva läst det latinska språket, hafva långt flera banor öppna för sig än de, som icke hafva läst det, är det temligen solklart, att alla de bästa anlagen, alla de ynglingar, som känna kraft inom sig att blifva något, gå in på den latinska linien, så att endast ett ringa fåtal med medelmåttiga anlag återstå för den reala. Kan man vid sådant förhållande undra öfver, att resultatet på den reala linien blir sämre än på den klassiska? Enda sättet att afhjelpa detta missförhållande är just att afslå denna punkt af det föreliggande utskottsbetänkandet och bifalla den punkt, som står här i Andra Kammarens Tillfälliga Utskotts utlåtande, hvarigenom man kan få de akademiska examina ändrade. Herr Erkebiskopen säger visserligen, att vissa högre studier icke kunna idkas vid universiteten utan kunskap i latin. Jag vill gifva honom rätt deri och ändå påstå, att man kan antaga denna paragraf, ty här står icke något förbud mot att kunna latin, utan endast ett stadgande om att latin icke med nödvändighet skall ingå i de akademiska examina. Det är visserligen klart, att man måste kunna latin för att med framgång kunna studera pandekterna och dylikt, som behöfves för den högre juridiska bildningen, och på samma sätt fordras det också en viss kunskap i latin för att förvärfva en högre teologisk bildning, men det finnes ju ingenting som hindrar dem, hvilka vilja egna sig åt dessa studier, från att inhemta det erforderliga måttet af kunskap i latin, fastän de icke behöfva underkasta sig särskild profning i detta ämne.

Om det vore sant, att, såsom Herr Erkebiskopen har sagt, man icke kan nå den högsta bildningen utan insigt i den klassiska bildningen, så skulle jag vilja påstå, att den nuvarande metoden är en metod som mördar all klassisk bildning. Jag vågar säga, att nutidens studenter i allmänhet, fastän de hafva läst latin, dock icke ega någon klassisk bildning; verklig latin kunna de visst icke, men kökslatin kunna de. Att tvinga personer, som icke hafva lust, fallenhet och håg för latin, att ändå läsa detta språk, åstadkommer nemligen, såsom naturligt är, icke någon klassisk bildning, utan deraf uppkommer något helt annat, något som i närvarande stund enligt min åsigt är den farligaste fiende, vi hafva att bekämpa, nemligen detta andliga proletariat, som nu allt mer och mer utvecklar sig. Detta andliga proletariat uppkommer just deraf, att man i skolorna lär de unge icke det, som de kunna hafva nytta af för lifvet, utan något helt annat, så att de, för att begagna en latinsk fras, få lära sig "aliquid in omnibus, sed nihil in toto" d. v. s., fritt öfversatt: de kunna mycket, men de veta in-

*Ifrågasatta
ändringar i
under-
visnings-
väsendet.*
(Forts.)

*Ifrågasatta
ändringar i
under-
visnings-
väsendet.
(Forts.)*

tet. Sådant är resultatet af vår nuvarande skolbildning, och då man säger i utskottsbetänkandet, att det nuvarande undervisningsväsendet ännu icke har hunnit utveckla sig och att man ännu icke har vunnit någon erfarenhet i detta hänseende, så vågar jag påstå, att det här i landet finnes tusentals föräldrar, som deraf vunnit en högst beklaglig erfarenhet och att få vårt skolväsende ändradt är det ämne, som framför allt utgör önskemålet och med spänd väntan motses i hela landet, ty det nuvarande tillståndet är egnadt att väcka allvarligt bekymmer hos föräldrar och målsmän. Man kan icke neka till, att, framför allt här i norden, förhållandena äro sådana, att, när en yngling träder ut i verlden, det första, som då förestår honom, är kampen för tillvaron, kampen för att kunna taga sig fram här i verlden. Om nu så är förhållandet och han kommer från skolan, utrustad med alla de kunskaper, som behövas för att blifva en embetsman, men icke med det, som behöfves för att vinna inträde i den industriella verlden och i de yrken, som kunde gifva honom hans lefnadsuppehälle, så är det ju klart, att, då embetsmannabanan icke kan upptaga mer än ett visst begränsadt antal unge män, en mängd misslyckade personligheter skall uppstå, och det är just dessa förolyckade och misslyckade personer, som utgöra grundvalen till det andliga proletariat, om hvilket jag nyss talat.

För att detta skall kunna öfvervinnas och för att vi en gång i verlden skola kunna träda in på en annan bana, är det nödvändigt, att vi just hugga af saken i toppen, såsom Herr Erkebiskopen sade, och det är på grund deraf, som jag för min del yrkar afslag på det föreliggande betänkandet och bifall till det af Andra Kammarens Tillfälliga Utskott afgifna.

Herr Törneblad: Den talare, som sist hade ordet — jag vet för öfrigt icke hvilken betydelse jag skall tillerkänna hans uppträdande i denna fråga — var en allt för tacksam bundsförvandt, för att jag icke skulle börja med hans anförande och söka stöd för min åsigt i de argument, som det så rikligen lemnade mig. Först och främst måste jag betyga honom min tacksamhet för det att han erkänner Konferensrådet Madvig såsom en stor auktoritet på detta område. Det kan icke annat än vara kärt för hvarje vän af den klassiska bildningen, att han såsom högsta auktoritet och såsom en af nordens störste män stält den person, som gått i spetsen för den klassiska bildningens sak här i norden och mäktigt bidragit att föra de klassiska studierna framåt. Men Madvigs auktoritet är icke blott teoretisk, den är äfven praktisk, och mera än de ord, han har skrifvit och som vi här nyss hörde uppläsa, och mera än de ord af samma person, som Kammarerna för åtta år sedan hörde fullständigare uppläsa — de återfinnas i Första Kammarens protokoll för 1873 års riksdag, 4:de delen, sid. 180 — betyder den praktiska skolorganisationen i Danmark, som Madvig var med om att genomföra, enligt hvilken, såsom der sammastädes upplyses, latin läses i 6 år 9 timmar i veckan, således mer än här. Jag undrar, hvad som sedan kan finnas kvar

af den förmenta teoretiska auktoriteten, för så vidt denna inverkar på här förevarande fråga, när vi här hafva den praktiska vederläggningen deraf.

Vidare har samme talare sagt, att alla de ynglingar, som känna håg och kraft i sig att blifva något, gå in på den klassiska linien. Jag hörde nyss bakom mig yttras — och det gläder mig att tro, att det är fullkomligt riktigt — att ganska många män, som gått igenom reallinien, sedermera hafva utmärkt sig på ett eller annat sätt. Det var Rektor Dahm, som yttrade dessa ord. Alltså måste endera af de båda talarne hafva orätt, Grefve Posse eller Herr Dahm. Grefve Posse har sagt, att alla ynglingar med någon förmåga gå in på klassiska linien. Herr Dahm deremot har yttrat, att erfarenheten har visat, att det finnes en mängd framstående män, som hafva gått på reallinien. På hvilkendera sidan rätten nu är, lemnar jag åt Herrarne sjelfve att afgöra. För min enskilda del tror jag, att den *senare* har rätt, ty den reala linien lemnar tillfälle att utmärka sig på åtskilliga banor, såsom till exempel på det industriella och tekniska området och på bergsbanan, på hvilken äfven universitetet står öppet, för att icke glömma den militära banan, på hvilken man äfven kan blifva en mycket nyttig medborgare för sitt land, med flera andra arter af embetsmannaverksamhet.

Vidare har Grefve Posse sagt, att det är metoden, som mördar, i det den tillintetgör allt intresse hos lärjungarne. Jag borde visserligen vara jäfvig att yttra mig, när jag får höra ett så hårdt omdöme om den verksamhet, vi utveckla i det ena och det andra fallet, men jag kan dock icke underlåta att inlägga en bestämd protest mot det samma, helst som metoden efter den nya skolorganisationen ännu icke har blifvit nog pröfvad, och det går icke an att säga, att en hel hop föräldrars bekymmer faller utslaget i detta afseende, då erfarenheten icke är äldre, och dessutom kan det äfven finnas föräldrar, som hysa en rakt motsatt åsigt. Jag anser mig därför böra från de klassiska läraernes ståndpunkt upp-repa min bestämda protest mot att metoden är felaktig, och jag inbjuder hvar och en att komma till våra skolor och höra, om metoden är mördande. Deremot är det gifvet, att de, som beständigt föra en dylik klagan öfver latinstudierna, lätt kunna bidra till att nedslå såväl läraernes som lärjungarnes mod och åstadkomma just det, som den ärade talaren påpekade, eller att mörda lust och håg.

Slutligen ber jag få anmärka, att latinet visst icke behöfver finnas i skolorna i den mening, att det skall läsas i *alla* skolor, men frågan är den, huruvida nationen kan undvara ett visst mått af klassisk bildning. Kan den icke det — och det är min bestämda åsigt — då måste det finnas i några skolor, och det är det, som Utskottet har sagt.

Jag öfvergår nu till att belysa åtskilliga punkter af Andra Kammarrens Tillfälliga Utskotts betänkande. Det är grundadt på Andra Kammarrens beslut förlidet år. Andra Kammarrens beslut

*Ifrågasatta
ändringar i
under-
visnings-
väsendet.
(Forts.)*

förlidet är skiljer sig från Andra Kammarens beslut detta år bland annat deri, att i fjor infördes latinets såsom valfritt ämne på real-linien, men i år är det borttaget. Jag lemnar åt Kammarens ärade ledamöter att sjelfve afgöra, huruvida det icke möjligen ligger någon motsägelse häri och huruvida saken vid sådant förhållande kan anses vara fullt mogen, och det är endast när en sak är fullt mogen, som den kan behörigen uppfattas och föranleda till särskilda åtgärder, ty en tidsfråga har sin betydelse blott då, när den kommer fram vid den rätta tidpunkten; den går icke framåt endast därför, att den är en tidsfråga, utan omfattas blott *om* och *när* den i rätt tid träder fram. Det är därför orätt att just nu, när de första alumnerna, som fått sin skolbildning enligt den nya läroplanen, skola afägga sina mogenhetsprof, vilja vidtaga ändringar i denna plan, hvars värde och halt man ännu icke kan med säkerhet bedöma. Det är sagdt, att det icke är examina, som pröfva bildningens halt och värde. Det är sant, det erkänner jag villigt, men det gör deremot den erfarenhet, som vinnes under flerårigt arbete och till hvilken också examina i sin mån bidraga, och den erfarenhet, som afgångsexamina lemna under flera år, kan blifva så mycket större, som den vinnes på en gång af skolans och universitetens lärare, hvilkas gemensamma intresse det gäller, och hvilka gemensamt pröfva lärjungarnes kunskaper. Jag kan därför icke finna den fordran berättigad att nu framkomma med ett omfattande förslag till omorganisation af våra läroverk, ty vi skola icke dölja för oss, att denna fråga är vida större och långt mera omfattande än blott punkten a) angifver. Frågan rör mycket mera, och Utskottet har haft rättighet och skyldighet att behandla motionen i hela dess utsträckning, men icke haft anledning att ur den samma rädga en eller annan spillra, allra minst då det brådskar med riksdagens afslutande, utan det har ålegat Utskottet att pröfva hvad som blifvit föreslaget, huruvida det borde bifallas eller icke. Men i alla händelser synes det mig, att den andre talaren genom sina argument tillräckligen har ådagalagt, att hvad Andra Kammaren begärt i punkten a) är för mycket. Skulle därför en skrivelse i ämnet afåtas till Kongl. Maj:t, så borde den icke begära så mycket, men *huru mycket* man då borde begära, det beror på sammanhanget med de akademiska examinas inrättning i öfrigt, och det är mycket svårt att blott på grund af en kort diskussion framkomma med ett bestämdt förslag härutinnan. Jag anser därför, att man gör realbildningen en större tjänst, om man låter den ännu en tid ligga till sig och mogna; och jag vet icke, om det är någon tjänst för realbildningen, att man öppnar tillträde till universiteten i så stor utsträckning, som här blifvit ifrågasatt, hvarigenom man lockar en mängd unga män till studier, som de i framtiden befinnas icke kunna sköta, och leder dem in på en bana, der de sedermera finna att de icke kunna komma behörigen framåt; och då de hafva funnit detta, säga de: hvarför sade ni icke detta förut, utan lät oss komma in på en sådan bana, der vi icke kunna göra de framsteg vi trott? Jag ber att i det afseendet få rörande juridiska studier särskildt

applåsa ett yttrande af en ledamot i Andra Kammaren, nemligen Presidenten Berg. Han säger: "då jag kom något längre fram, kunde jag ej undgå att känna ett trängande behof att taga mera reda på annan juridisk litteratur, än den som blott rörde sig inom svenska förhållanden. För att någorlunda tillfredsställande kunna uppfylla de pligter den mig anförtrodda embetsverksamhet fordrade, blef det mig nödvändigt att studera utländska juridiska författare och särskildt den romerska rätten. Då kom jag snart med saknad underfund med hvilken stor brist det innebar att icke vara mera förtrogen med latinska språket än jag var, och det är just från denna min egen erfarenhet och från de svårigheter jag hade att bekämpa i följd af denna brist, som jag önskar derifrån befria de unge jurister, hvilka vilja gå fram i sin vetenskap." Der, mina Herrar, är ett erfarenhetens vittnesbörd, ett vittnesbörd, som icke hemtats från de molnens regioner, om hvilka en talare nyss yttrade sig. Jag ber nu att få visa, att, hvad den reala linien beträffar, man icke under nuvarande förhållanden behöfver frukta något hämmande af eller tillbakagående för densamma. Och hvarför icke? Jo, därför att den har utvecklats sig i ganska jemn progression. Jag har här i min hand en mängd siffror och uppgifter tagna ur pedagogisk tidskrift, rörande lärjungeantalet vid läroverken, och det visar sig af dessa siffror, att från hösten 1873 till hösten 1880 lärjungarnes antal vid de allmänna läroverken ökats med omkring 30 procent i det hela taget. Undersöker man tillväxten i detalj, visar sig, att tillökningen utgör ungefär 19 procent för de tre lägsta klasserna, der undervisningen är densamma för begge linierna, 100 procent för realklasserna från och med 4:de till och med 7:de öfre, samt omkring 19 procent för 4:de—7:de öfre på klassiska linien, hvarvid de tre sista procentberäkningarne äro gjorda särskildt för hvar och en af de tre olika delarne. Det är hvad man kallar, att reallinien är qväfd! Men skulle det icke kunna uppstå en fara för reallinien, om man öppnade för stora utsigter till universiteten? Nu håller sig den klassiska linien ungefär sådan som den förut har varit; ty det är misstag att tro, att antalet af dem, som hafva tagit afgangsexamen på klassiska linien, under de senare åren högst betydligt ökats. Höstterminen år 1873 var antalet i högsta klassens öfre afdelning 509. År 1880 åter utgjorde det 504. Men skulle man nu öppna tillträde för reallinien till universiteten, då kan det alltför lätt hända, att många strömma dit, som sedan kunna komma att tycka, att de gjort bättre, om de i stället gått ut i det praktiska lifvet. Ty klart är att enda sättet att aflägsna faran af det litterära proletariet, hvarom man talat, är att öppna naturliga aflöpkanaler för dem, som från skolan söka sig ut i lifvet. Det är just det, som 1873 års stadga har försökt, och det är efter min tanke en af dess största förtjenster. Huru det kan komma att se ut allt framgent, vågar jag icke yttra mig om, men icke är det väl skäl att öfvergifva eller ändra hvad som finnes stadgadt, förr än man sett, att det icke på något sätt låter sig verkställas, och det hafva vi ännu icke sett.

*Ifrågasatta
ändringar i
undervisnings-
väsendet.
(Forts.)*

*Ifrågasatta
ändringar i
under-
visnings-
väsendet.
(Forts.)*

För öfrigt bör erinras, att de olika bildningsbehofven äro hufvudsakligen tre: högre humanistisk bildning, högre realbildning och lägre realbildning. Alla dessa tre bildningsarter har 1873 års stadga sammanfört inom samma läroverk och sökt sörja för hvar och en på bästa sätt. Klart är, att detta icke har kunnat ske utan vissa svårigheter på ena eller andra hållet, men gifvet är också, att, i samma mån man skickar till universiteten allt flere och flere, i samma mån blifver antalet af dem, som söka sig ut i lifvet, mindre, och att antalet af de senare nu är ganska stort, derom vittnar erfarenheten icke minst från Stockholms läroverk. Alltså tror jag, att man icke dermed nu gör någon tjänst åt den reala bildningen, utan jag fortfar att, likasom Utskottet, påstå, att framtiden har fått åt sig bevarad lösningen af den frågan, om icke i någon mån och såsom grundläggande kompetens för vissa embets- och tjänstemannaexamina den reala bildningen skulle kunna komma i fråga; men jag ber tillika få nämna, att den reala bildningen, såsom den för närvarande är ordnad, i första rummet pekar åt våra tillämpningsskolor, särskildt tekniska högskolan och krigsskolan. Jag skulle ock anse det vara en olycka, om den matematiska grundval, som på reallinien gifves åt den bildning, der meddelas, skulle komma att i någon mån rubbas deraf, att man låte realbildningen syfta åt universiteten och i följd häraf försvagade de förutsättningar för vidare speciel utbildning, som det matematiska studiet nu är ämnadt att gifva. Dertill kommer, att vi hos oss hafva en linie, den så kallade linien B på latinlinien, hvilken är utan grekiska med studium af engelska i stället. Den linien är just en sådan, som närmast motsvarar hvad som i främmande land, särskildt Tyskland, kallas realgymnasium; dock med den skillnaden, att de tyska realgymnasierna icke dimittera sina lärjungar till universiteten, såsom deremot är fallet med vår linie B. Således: de, som på en gång vilja tillegna sig den nyare tidens bildning och bevara sammanhanget med den antika tidens, de kunna gå in på linien B och sedan från denna öfvergå till universiteten. Och att så sker, derom vittnar den omständighet att de, som tillhöra linien B och icke läsa grekiska, utgöra 1,476 mot 1,391, som läsa grekiska eller taga hela den klassiska bildningen. Dessa siffror visa tillräckligt, att den förmedling mellan det gamla och nya, man söker, redan finnes hos oss.

Jag skall icke mycket inlåta mig i en utveckling af latinstudiets betydelse. Jag vill endast tillägga, att, när man fattar beslut rörande skolor, man måste se, hvad den pedagogiska erfarenheten har att meddela, och taga hänsyn till, i hvad afseende hvarje föreslagen åtgärd kan vara tillämplig eller icke. Det lönar sig icke att i den lägre undervisningen införa praktiska ämnen, ty det nödiga intresset saknas, men deremot kunna dessa praktiska ämnen med mycket större fördel studeras och en friare riktning på de högre klasserna åstadkommas, sedan nemligen själsförmögenheterna blifvit tillräckligt utbildade för att kunna studera — och i den vägen ber jag, att Kammarens ledamöter behagade erinra sig, hvad hvar och en känner inom sig, att, för att kunna fatta

*Ifrågasatta
ändringar i
under-
visnings-
väsendet.
(Forts.)*

hvad läraren säger och förstå hvad som läses, språksinnet måste vara uppöfvadt. Latinet är visserligen icke det enda språk, som kan åstadkomma detta, men frågan är, huruvida man icke med latinet och de fördelar, som dermed vinnas, kan äfven i vissa andra ämnen komma lika långt, som man skall kunna komma utan latinet, det vill säga huruvida icke latinet har utöfvat sin nytta icke blott direkt, utan ännu mera indirekt genom sin förmåga i allmänhet att stärka språksinnet, i hvilket afseende jag endast behöfver erinra om hvad Rikets Ständer år 1851 yttrade, hvilket finnes anfördt i Första Kammarens Tillfälliga Utskotts nu förevarande Utlåtande. Det har sagts, att latinska språket vore ett öfvervunnet bildningselement, och att man icke ens vidare behöfde bekymra sig om citat, som kunde ifrågakomma. Det är dock högst egendomligt att i samma Utskotts betänkande, som föreslår latinstudiets borttagande, det finnes ett latinskt citat, som lyder: "græca sunt, non leguntur" ("det är grekiska, det läses ej") — man har glömt sig och pennan har halkat ned. Ja, "ett latinskt citat" utmärkte den föregående talarens anförande: "aliquid in omnibus, sed nihil in toto".

Jag tillägger visserligen icke sådana tillfälligheter någon bevisningskraft; jag återopar detta blott för att visa, att man icke så lätt kan komma ifrån hvad som ligger inom de latinska citatens område och som möter oss på så många ställen. Det kan väl vara möjligt, att den tid kan komma, då vi icke träffa dessa citat, men än så länge behöfva vi icke gå långt, förr än vi möta dem — på grafvarne här midt emot finna vi dem, och jag tror vi sedan icke behöfva gå längre än till riddarehustorget, förr än vi än ytterligare skulle möta dem — det vore kanske skäl att då taga lexikon eller tolk med sig för att kunna tyda dessa inskrifter! Framtiden kan möjligen komma att bringa det derhän, men icke är det väl skäl att nu göra det.

Jag ber slutligen få erinra, att hvad våra skolor framför allt behöfva, det är att få utveckla sig inifrån. Det är detta arbete, som för närvarande pågår inom skolorna. Störes det, kan man icke nog frukta för följderna af en rubbning, ty det är just det inre arbetet, som medför den största utvecklingen och som skall bringa skolorna framåt, medan hvilket på papperet satt reglemente som helst föga kan uträtta, om det ej fins anda och lif i skolan. Ty lagstadgandet skall blifva fruktbarande just i och genom den verksamhet, som i läroverken gör sig gällande, och den lider i allra högsta grad af dessa rubbningar; de måste nemligen utöfva den inverkan, att lärarne alltjemt få sträfva att sätta sig in i nya förhållanden och känna sig osäkra i sin metod och liksom dragna åt olika håll, under det att, om de fått någon tid vara i fred, utvecklingen skulle hafva varit gifven på naturlig väg. För öfrigt har detta tal om, huru läroverken skola omskapas och tusenåriga riket der inträda, gått igenom hela sjuttonhundralet och en stor del af adertonhundralet. Det är således icke nytt. Men på sjuttonhundralet visste man att taga reda på, hvad man

*Ifrågasatta
ändringar i
under-
visnings-
väsendet.
(Forts.)*

hade: man lät saken mogna, innan man gjorde förändringar, och deraf hafva läroverken funnit sig väl.

Jag ber att få sluta med de mycket sanna ord, som uttalats af det Andra Kammarens Tillfälliga Utskott, snm i fjor behandlade samma frågor. Utskottet säger nemligen: "Utskottets uppgift är, enligt Riksdagsordningen, dit hänvisade frågors beredande till behandling i Kammaren. Med denna uppgift har ej låtit sig förenas någon benägenhet att hängifva sig åt utarbetande af planer, afsedda att möjligen tillämpas i en så aflägsen framtid, att Utskottet ej förmår ens med gissningens tillhjälp bilda sig någon sannolik föreställning om den då lefvande generationens åsikter och behof samt då i öfrigt rådande förhållanden. Med denna uppgift låter sig ej heller förenas att Utskottet skulle inför Kammarren framlägga förslag, gående derpå ut att förstöra hvad man har och till ersättning deraf på papperet dekretera nya organisationer, för hvilka de nödiga faktiska förutsättningarne saknas, och hvilka deraf måste komma dödfödda till världen". På grund af dessa uttalanden — här använda i annan syftning — yrkar jag bifall till den slutliga hemställan i det Första Kammarens Tillfälliga Utskotts betänkande, som nu föreligger.

Grefve Posse, Gösta: Herr Törnebladh stälde Rektor Dahm och mig mot hvarandra och sade, att den ene af oss måste hafva orätt, emedan Rektor Dahm sagt, att särdeles utmärkta personer hade uppstått bland dem, som gått på reallinien, och jag åter sagt, att de bästa pojkarne gått på den klassiska linien. Rektor Törnebladh vet nog mycket väl, att man kan blifva mycket af två olika anledningar: det ena *till följd af* och det andra *oaktadt*. Jag tror, att, om Rektor Törnebladh efter denna erinran jemför begges våra yttranden, han skall finna, att de icke strida mot hvarandra: Rektor Dahms yttrande går ut på, att en hel mängd utmärkta personer undfått den reala bildningen och blifvit framstående, *oaktadt* den ringa fördel de haft af skolan; jag deremet säger, att vid val af linie är det *till följd deraf* att de största fördelarne vinka dem, som gå in på den klassiska linien, helt naturligt, att de bästa krafterna gå dit. Det finnes således efter mitt förmenande intet tecken till olikhet mellan dessa våra yttranden.

Vidare har Rektor Törnebladh fattat ett yttrande af mig såsom det skulle innebära ett klander mot den svenska lärarecorpsen. Det är icke sanna förhållandet, och jag protesterar mot en sådan uppfattning på det allra bestämdaste. Mitt yttrande var, att vi, till följd af de nu gällande förfatningarne, der den klassiska bildningen omhuldades framför allt annat, fått en sådan öfverbildning, att här uppstått ett andligt proletariat, med hvilket vi mången gång haft mycket svårt att reda oss och kanhända få ännu svårare att göra det. Vidare satte Rektor Törnebladh Madvig emot Madvig. Det var ett ganska stort konststycke, men jag tror ändå, att, om man något ser på saken, man äfven kan finna denna motsats förklarlig. Det är nemligen en stor skillnad — och det har nog äfven Rektor Törnebladh fått erfara — mellan hvad

man enskildt tänker, mellan ens hjertas enskilda tankar och hvad man blir tvungen att göra, då man sitter i en komité eller direktion. Nu är det ju mycket möjligt, att Madvig, satt i dilemma mellan olika åsikter, har varit tvungen att gå in på den af Rektor Törnebladh omnämnda och icke velat anmäla sin deremot stridande uppfattning — men hvad han *tänker*, har jag läst upp, och jag är säker på, att han står för det, då, såsom jag nyss nämnde, det blott är några få dagar sedan han hänvisade till dessa sina uttalade tankar. Jag tror således, att äfven mellan Madvig och Madvig finnes öfverensstämmelse och icke den motsägelse, Rektor Törnebladh påstått.

*Ifrågasatta
ändringar i
under-
visnings-
väsendet.
(Forts.)*

Slutligen får jag säga, att det var med verklig glädje jag hörde Rektor Törnebladhs anförande. Det är ock verkligen så ofta fallet med oss, honom och mig, att vi icke komma så väl öfverens till en början, men att, när vi fått en stund kollationera våra åsikter, vi komma ganska väl öfverens. Han sade, att äfven han skulle vilja inskränka det latinska studiet inom läroverken och der vilja inrymma något mera åt den reala bildningen, ehuru icke så mycket, som här varit i fråga. Jag får med anledning häraf bedja om ursäkt, då jag förklarar, att jag denna gång uppträd såsom vestgöte: jag har begärt litet mera, än hvad jag velat hafva. Jag har nemligen fattat saken så här: Andra Kammarens beslut går verkligen något längre, än jag vill; nu har jag icke någon förhoppning om att för detta beslut vinna majoritet i denna Kammarare, emedan den klassiska bildningen här har för många representanter; men, om man här kunde vinna en stor minoritet, kunde man kanske vinna, om icke det hela, åtminstone något mindre än detta. Detta är den praktiska anledningen, hvarför jag fortfar att yrka afslag å utskottsbetänkandet och bifall till Andra Kammararens beslut i ämnet.

Herr Schönbeck: I allt hvad min högt värderade vän på kalmarbänken yttrat rörande det, som faller under litt. a. i Andra Kammararens förslag, öfverensstämmer jag med honom till alla delar och anhåller således, likasom han, att proposition framställes på antagande af första punkten, det vill säga litt. a. i Andra Kammararens förslag. Då jag i denna Kammarare hörde uppläsas namnen på de högt aktade och lärde män, som blifvit utsedde till ledamöter i denna Kammararens Tredje Tillfälliga Utskott, var jag visserligen fullt öfvertygad derom, att de icke skulle vilja i allt bitalla eller understödja det förslag, som af Andra Kammarare blifvit antaget; men jag får tillika bekänna, att jag trodde, att åtminstone hvad som förekom i denna första punkt skulle af dem understödjas. Jag trodde detta af många skäl. Jag trodde det först och främst af det skäl, att, genom antagande af detta förslag, icke någon den allra minsta rubbning gjordes i den skollag, som för närvarande är gällande och som är antagen sedan år 1873, till hvilken sedermera slutit sig regeringens beslut af år 1878. Det var mitt första skäl. Mitt andra skäl var just det löfte, som vid 1873 års riksdag lemnades i denna Kammarare, på grund af det

Ifrågasatta
 ändringar i
 under-
 visnings-
 väsendet.
 (Forts.)

Särskilda Utskottets förslag, det löftet nemligen, som talaren på kalmarbänken redan anfört, att det icke skulle dröja länge, utan att den tid snart skulle komma, då de klassiska språken icke gjordes till bestämdt vilkor för studier vid universiteten, i hvilken fakultet det än månne vara. Här har det låtit, som om Andra Kammaren skulle hafva föreslagit, att man icke skulle få läsa latin, då i sjelfva verket Andra Kammarens förslag och beslut innefattar blott, att man icke skulle behöfva examineras i latin för universitetsstudier. Det tredje skälet, hvarpå jag stödde min förmodan, att Utskottet skulle kunna understödja Andra Kammarens beslut, var det steg som Upsala konsistorium akademicum tagit, då det ingått till Kongl. Maj:t med begäran derom, att icke det latinska språket skulle vara ovilkorligt examensämne i filosofie kandidatexamen. Det har visat sig, hurusom, mycket högljuddare än här i dag blifvit antydt, röster hafva förut höjt sig derom, att endast fackmän borde vara de, som yttrade sig i denna fråga. I så fall vore jag dock icke alldeles från yttranderätten utesluten, ty jag har varit inspektor vid elementarläroverk under åtskilliga år. Men äfven om jag skulle fästa mig vid dylika yttranden, har jag här i det Särskilda Utskottets yttrande vid 1873 års riksdag något, som talar för, att man icke behöfver vara fackman för att yttra sig på ett sådant sätt, att det verkligen skulle vara skäl äfven för fackmän att läsa igenom det. Jag förutsätter, att de flesta af Kammarens ledamöter känna till detta det Särskilda Utskottets yttrande, men jag vill likväl erinra derom, att den, som hade det stora förtroendet att vara ordförande i detta Utskott, icke var någon egentlig fackman i den meningen, att han sysselsatt sig med undervisning i skolorna; men en sådan man, att det är verklig skada, om Herrarne icke läst, hvad han reservationsvis anfört om de åsigt, som förekommo i Utskottets förslag, under det att han tillika godkändt det egentliga och hufvudsakliga i förslaget och icke gjort några anmärkningar mot det, jag nu anfört såsom det rätta, nemligen att man borde vänta, att vid universiteten icke skulle finnas någon ovilkorlig skyldighet att vid examina taga betyg i latin. Det är ju en iakttagelse, som ofta blifvit gjord, att många af de utmärktast begåfvade män haft motvilja för att lära ett eller annat språk, ett eller annat ämne. Jag vill härvid tillåta mig att fästa uppmärksamhet på några få. Jag skulle visserligen kunna uppräknas många andra, men jag vill nu blott taga namn, som äro allmänt kända. Linné affärdades till universitetet med ett betyg nära nog skymfligt, för det att han var så svag i det latinska språket. Under det att Linnés namn är känt öfver hela den bildade verlden, ja, jag vågar säga inom alla verldsdelar, får jag säga, att jag åtminstone om den, som utfärdade detta betyg för honom, icke vet något annat än — att han det betyget utfärdat. Den störste historieskrifvare Sverige i förra seklet egde, Lagerbring, var så svag i latinet, att han icke kunde blifva filosofie doktor. Jag har i min första ungdomstid erfarit, att förespråkarne för latinstudium då voro vida mera högljudda än de nu äro. Då hörde jag, huru de klassiske männen

uppträdde och talade om Berzelius och hans okunnighet i latinska språket och huru de väntade, att han från det lärda Tyskland skulle blifva nedgjord just för denna sin okunnighet i latinska språket och den brist på grundval, som sålunda förefans för hans studier. Det finnes en känslighet hos dessa företrädesvis rikt begåfvade män; en känslighet som gör, att, när de icke finna sig utmärkta i hvarje ämne, de hafva en räddhåga för att underkasta sig examen. De hafva denna räddhåga därför, att de frukta för att hos deras examinatoreer icke skulle finnas den grannlagenhet, som stode i förhållande till deras egen finkänslighet, utan att de skulle få erfara obehag och blifva afvisade i de ämnen, de äro jemförelsevis mindre hemmastadda uti, de behöfva därför icke vara okunniga i dessa ämnen.

Jag skall nämna ytterligare ett namn, som är känt, den bortgångne teologie doktoren Anders Sandberg. Och hvad jag nu säger, utgjorde ett samtalsämne mellan honom och två andra utmärkta män vid ett tillfälle för 40 år sedan, dervid jag var närvarande. År 1823 hade han tenterat i alla andra ämnen för den filosofiska graden och af examinatoreerna funnits förtjent att erhålla högsta betyget; men han sjelf ansåg sig ega så ringa kunskap i astronomi, att han icke ville underkasta sig ett prof i detta ämne. Han var då 26 år gammal och ämnade likväl af den uppgifna anledningen icke taga examen förrän till en följande promotion. Men kamraterna, som ville hafva honom till sin primus — hvilket han äfven blef — talade vid examinatorn; och denne gick till honom samt talade med honom och gaf honom efter detta samtal högsta betyget äfven i detta ämne.

Jag vill icke länge upptaga Kammarens tid. Jag eger icke den dialektiska förmåga och den vana i debatten, som dessa utmärkta män som suttit i Kammarens Tredje Tillfälliga Utskott. Eljest skulle jag känna mig frestad att bereda Herrarne det nöje och den uppbyggelse, som Andra Kammarens ledamöter hade för kort tid sedan, då de sutto under två hela qvällsplena och afhörde diskussion mellan lärde män om denna sak. Längre skall jag, som jag redan lofvat, icke uppehålla Herrarne; och jag skulle till och med kunna inskränka mig till hvad jag redan yttrat. Men det var en talare, som återopade Presidenten Bergs yttrande i Andra Kammaren. Jag skall också återropa detta. Jag har läst hans yttrande i denna fråga. Det är icke obekant, att han har det högsta uppdrag, som i fråga om förslag till ny lagstiftning kan lemnas, och dervid är det särskildt behöfligt att känna den romerska rätten. Men han säger sjelf, att han kan icke läsa romerska språket utan att begagna lexikon. Man kan således hjälpa sig fram, äfven med något mindre insigt i latin än som betingas för att erhålla ett examensbetyg; och han har hulptit sig så, att han kan med heder beklåda den utmärkta plats han innehar, han skulle eljest icke hafva mottagit den. Dessutom hafva vi den romerska rätten öfversatt på alla europeiska språk, och jag tror icke, att det är så oundgängligen nödigt, att man lär sig den på latin. Jag har hört, att det skulle vara så

*Ifrågasatta
ändringar i
under-
visnings-
väsendet.
(Forts.)*

*Ifrågasatta
ändringar i
under-
visnings-
väsendet.
(Forts.)*

illa att icke förstå ett latinskt ordspråk. Jag fick höra under debatten i Andra Kammaren en lärd ledamot såsom skäl för latinets bibehållande omtala, att en ledamot af samma Kammare blifvit *svarslös* vid ett middagsbord, emedan han icke förstod en latinsk fras, som till honom yttrades. Jag tror, att sådant skulle kunna hända äfven ledamöter af Första Kammaren. Frasen kunde vara sådan, att det åtminstone hände mig. Men jag skulle icke känna mig svårt berörd deraf.

Ja, här kunde talas mycket i denna fråga. Vi, som tala för antagande af punkten a) i Andra Kammarens förslag till skrifvelse, göra det, icke för att bereda någon eftergift åt de late och tröge, ty de kunna antingen krypa sig fram genom examen eller af barmhertighet slutligen komma igenom. Men vi tala för de utmärkt begåfvade, de känslige, de rättsinnade, de som sätta mindre värde på ett betyg än på verkliga kunskaper. Det är derföre, som vi i denna Kammare hafva uppträdt och ansträngt våra förbrukade röster för att inlägga ett ord i denna fråga. Jag yrkar bifall till punkten a) i Andra Kammarens förslag.

Herr Carleson: I fråga om latinets behöflighet, särskildt för de juridiska examina, tillåter jag mig erinra, att enligt Utskottets förslag skulle såväl juris kandidat- som juris licentiatexamen få vid universitetet afläggas utan bevis på kunskap i latinets oakadt syftet med dem är att ådagalägga icke blott så mycken lagkunskap, som anses nödig för tillträdet till statens juridiska tjänster, utan äfven en verklig vetenskaplig lagkunskap. Men det är ett förhållande som jag icke tror tarfva bevisning, att nemligen den romerska rätten ligger i hufvudsakliga delar till grund för den moderna privaträtten i nästan alla europeiska stater, Sverige icke undantaget, och den gör detta understundom i så hög grad, att den moderna privaträtten icke kan förklarås på tillfredsställande sätt utan hänsyn till den romerska. Det är derföre också som Kammaren mer än en gång har i lagstiftningsfrågor hört den romerska rätten åberopas. Nu är det visserligen sant, att på många lefvande språk finnas mer eller mindre vidlyftiga kommentarier till Corpus juris, hvori den romerska rätten är sammanfattad, och man har jemväl öfversättningar, bättre och sämre, af ganska många på latin författade skrifter, som höra till den äldre juridiska litteraturen; men värdet af dessa kommentarier och öfversättningar är relativt, och derom är ofta tvist ännu i dag. Någon själfständig profning af detta relativa värde kan naturligtvis icke väntas af den, som saknar förmåga att läsa eller förstå den text, som blifvit kommenterad eller öfversatt. Det har länge, icke minst bland praktiska jurister, klagats öfver den juridiska bildningens låga ståndpunkt här i landet, och denna klagan kan på visst sätt anses vitsordad af den svenska juridiska litteraturens fattigdom. Jag hemställer huruvida det är troligt, att samma ståndpunkt skulle höjas, om universiteten åladas att utfärda bevis på vetenskaplig juridisk kunskap för den, som kanske icke ens förmådde begagna det förnämsta medlet att vinna en sådan kunskap. Jag

påstår icke, att insigt i latinet är nödvändig för en juridisk embetsexamen, ehuru jag sannerligen icke tycker det vara för mycket begärdt, att en jurist förstår de vanligen från latinet hemtade termer, som förekomma i nästan hvarje afhandling i lagfarenhet, den må vara skrifven på hvilket språk som helst. Men jag vågar påstå — och befarar dervid ingen vederläggning — att utan bevislig kunskap i latin skulle en examen, med syfte att visa vetenskaplig lagkunskap, blifva ingenting annat än rent spegelfakteri. Jag förenar mig med dem, som yrka bifall till Utskottets förslag.

*Ifrågasatta
ändringar i
under-
visnings-
väsendet.
(Forts.)*

Sedan öfverläggningen ansetts härmed slutad, yttrade Herr Grefven och Talmannen, att derunder yrkats dels bifall till förevarande Utlåtande, dels ock af Herr *Dahm*, att Kammararen, med afslag å utlåtandet i hvad det afsåge mom. a) af Andra Kammarrens i ämnet fattade beslut, skulle biträda Andra Kammarrens beslut i denna del, men bifalla utlåtandet i öfrigt.

Härefter gjordes propositioner på dessa yrkanden, och förklarades propositionen på bifall till utlåtandet vara med öfvervägande ja besvarad.

Votering begärdes, i anledning hvaraf uppsattes, justerades och anslogs en voteringsproposition af följande lydelse:

Den, som bifaller Första Kammarrens Tillfälliga Utskotts Utlåtande N:o 11, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har Kammararen, med afslag å utlåtandet i hvad det afser mom. a) af Andra Kammarrens i ämnet fattade beslut, biträdt Andra Kammarrens beslut i denna del, men bifallit utlåtandet i öfrigt.

Omröstningen företogs, och vid dess slut befunnos rösterna hafva utfallit sålunda:

Ja—72.

Nej—36.

Föredrogs å nyo och bifölls Första Kammarrens Tillfälliga Utskotts den 6 och 7 i denna månad bordlagda Utlåtande N:o 12, med anledning af Andra Kammarrens beslut rörande omarbetning af folkskolestadgan.

Föredrogs å nyo och biföllos Konstitutions-Utskottets den 8 och 9 innevarande April bordlagda Utlåtanden:

N:o 13, i anledning af motion om införande i Riksdagen af öppen omröstning; och

N:o 14, i anledning af motion om ändring af §§ 87 och 88 samt upphäfvande eller ändring af § 114 Regeringsformen.

*Uppförande
af ett nytt
riksdagshus
m. m.*

Föredrogs å nyo Stats-Utskottets den 8 och 9 i denna månad bordlagda Utlåtande N:o 59, i anledning af väckt fråga om uppförande af ett nytt riksdagshus m. m.

Herr von Möller: Det är icke för att yttra mig om Stats-Utskottets förslag till nytt riksdagshus, som jag begärt ordet. Men jag finner en brist i Utskottets betänkande, hvilken jag ber att få påpeka. Kongl. Maj:t afsat den 17 Januari 1879 nådig proposition till Riksdagen angående reglering af kronans och bolaget P. A. Norstedt & Söners till hvarandra gränsande tomter å Riddarholmen samt begärde till betäckande af kostnaderna för regleringens genomförande på extra stat för år 1880 ett anslag af 10,000 kronor, hvilket dock af Riksdagen afslogs. Men i stället ingick Riksdagen till Kongl. Maj:t med anhållan, att Kongl. Maj:t ville låta utreda, huruvida och på hvad vilkor detta bolags tomter och byggnader på Riddarholmen kunde för statsverkets räkning förvärfvas samt derefter med framställning i ämnet till Riksdagen inkomma. Denna framställning har icke kommit till Riksdagen, men såsom jag hört till Stats-Utskottet. Detta har också i betänkandet på sidan 2 vidrört förhållandet. Men det har förbigått den, enligt min tanke, viktigaste punkten deri. Detta bolag medgaf åt staten att för ett måttligt belopp inlösa sina byggnader och tomter. Den 1 December 1880 på framställning af dåvarande Finansministern förband det sig att låta sitt anbud om en sådan inlösning stå öppet till den 1 December 1881. Det förband sig äfven att under tiden icke uppföra några nya byggnader eller vidtaga andra åtgärder, som skulle öka tomtens värde och på samma gång kostnaden för densammas inlösen. Nu finner jag icke detta omnämndt i Stats-Utskottets betänkande. Stats-Utskottet tillkännagifver blott för Riksdagen, att bolaget förklarar sig villigt att afstå tomten mot en viss löseskillning, men Utskottet talar icke med ett ord om, att detta erbjudande gäller endast för viss tid. De äldre riksdagsmännen kunna hafva den saken sig bekant ändå; de yngre deremot icke. Man skulle kunna tro, att bolaget låter ännu längre sitt anbud stå. Ingen af Kammaren kan sluta till af betänkandet, att den saken skall vara afgjord till den 1 nästkommande September. Emellertid måste således denna Riksdag bestämman, huruvida staten vill inlösa dessa tomter. Och, mine Herrar, det måtte väl vara något mycket begärdt, att ett sådant

damoklessvärd skall hänga öfver bolaget, att det icke under afbidan på denna frågas lösning skall få uppföra nya byggnader på tomten o. s. v. Det är derföre, som ett uppskof med frågan innefattar detsamma som beslut om det gamla riksdagshusets ombyggnad på den tomt, der det nu står, ty nästa år kan under sakens nuvarande förhållande Norstedtska tomten icke tillfalla Riksdagen. Jag hoppas, att någon af Utskottets ledamöter har godheten att förklara denna sak. För mig har den förefallit anmärkningsvärd; och jag har velat fästa uppmärksamheten på det oegentliga uti, att i Utskottets till Riksdagen afgifna betänkande icke omnämnas den viktigaste punkten i de vilkor bolaget underkastat sig.

*Uppförande
af ett nytt
riksdagshus
m. m.
(Forts.)*

Herr Adelsköld: Då det förslag, som här föreligger, öfvensstämmer med den motion, som jag väckte vid 1878 års riksdag om tillbyggnad i nuvarande riksdagshus, borde jag väl vara den som i första rummet tillstyrkte antagandet af detsamma. Men jag erkänner villigt, att efter det jag haft tillfälle att deltaga i den komités arbeten, hvilken senast haft att uppgöra förslag om nytt riksdagshus, har jag kommit till andra åsikter såväl i afseende på hvad som erfordras för ett tidsenligt riksdagshus, värdigt svenska representationen, som ock beträffande det utrymme, som för en sådan byggnad är nödvändigt, om den icke inom en allt för kort framtid skall anses misslyckad.

När en enskild person bereder sig på ett företag, tänker han naturligtvis i första rummet på, huru han skall kunna åstadkomma det så ändamålsenligt som möjligt, vidare på huru mycket det kostar, och slutligen på hvad han således får för sina penningar. I det förslag, som Stats-Utskottet nu framlagt, upptagas kostnaderna för ändring af det gamla riksdagshuset, hvilken ändring skulle bestå, bland annat, i tillbyggnad af samlingssal för Kamrarne, biblioteksrum, restauration och några andra lägenheter, till en million kronor. Huset i öfrigt med sina obeqväma trappor och sin olämpliga inredning skulle bibehållas oförändradt. Men i ett af kompetent person uppgjort förslag är beräknadt, att total ombyggnad af riksdagshuset på sin nuvarande plats skulle kosta 1,200,000 kronor. Det vill då synas såsom om man skulle få jemförelsevis litet för den million, som Stats-Utskottet föreslagit att nedlägga på det gamla riksdagshuset, och att dessa penningar således vore mindre väl använda. Man får icke enligt min tanke något, som kan tillfredsställa vare sig närvarande eller framtida behof. I den plan, som komiterade i vinter uppgjort till ett nytt riksdagshus, har på det omsorgsfullaste sätt beräknats utrymmet såväl för Kamrarne som öfriga erforderliga lokaler. Och man kom till det resultat, bland annat, att en lämplig Första Kammare, beräknad för 200 ledamöter, icke skulle kunna inrymmas i en sal med mindre bredd än 97 fot. Och för att beqvämt kunna rymma Andra Kammarens ledamöter, beräknade till ett antal af 300, skulle erfordras en bredd af 105 fot. Bänkarne äro då afsedda att placeras halfcirkelformigt, så att Kammarens ledamöter sitta vända

Uppförande
af ett nytt
riksdagshus
m. m..
(Forts.)

emot talmannen och en talareplats i centrum, för dem som vilja begagna sig deraf, i likhet med inredningen af de bästa nyare utländska riksdagshus, komitén hade tillfälle taga kännedom om. I det förslag, som nu föreligger, är beräknadt, att Första Kammarrens bredd skulle blifva endast 62, i stället för 97 fot, och att Andra Kammarrens sessionsrum skulle få en bredd af 89, i stället för af 105 fot. Det är visserligen sant, att Kamrarnes sessionsrum enligt Stats-Utskottets plan skulle blifva längre, så att arealen af golvytorna något så när motsvara hvarandra i de båda förslagen. Men en annan fråga är, om man på en sådan långsträckt plan, som af Herr Jacobsson är föreslagen, kan åstadkomma en ändamålsenlig och bekväm inredning af Kamrarne, något som jag för min del betvivlar. Granskar man Första Kammarrens sessionsrum enligt det föreliggande förslaget, så visar sig, att gångarne till ledamöternas stolar måst, för vinnande af det erforderliga antalet platser, ordnas så, att så kallade återvändsgränder, bildas. Det är klart, att vid omröstningar och val ett sådant arrangement skall föranleda många olägenheter och tidspillan. I de föreslagna långa och höga sessionssalarne skulle de akustiska förhållandena troligen blifva lika ofördelaktiga som i de gamla. Detta hvad sjelfva Kamrarnes sessionsrum beträffar.

Om man på det nämnda riksdagshusets tomt vill inreda ändamålsenliga och bekväma sessionsrum för Kamrarne, måste man, såsom komiterade föreslagit, beräkna deras bredd till respektive omkring 97 och 105 fot. Men som tomtens icke är så bred, att sådant utan inskränkning på andra håll låter sig göra, måste man, i händelse Herr Jacobssons plan skulle antagas, förminska utrymmet af den trappuppgång och det samtalsrum, som äro förlagda mellan Kamrarne med öfver 50 fot. Och då det tilltänkta samtalsrummet är 44 fot långt och 20 fot bredt, så skulle det helt och hållet försvinna. Hela idén med att få ett gemensamt samtalsrum mellan båda Kamrarne, hvilket är af mycket stor vikt, skulle således förfelas. På samma sätt ginge det med den monumentala trappan upp till Kamrarne. Den skulle inskränkas, så att, om den ens kunde anbringas till följd af otillräckligt utrymme, blefve den mycket trång, måhända smalare än de nuvarande trapporna. Vidare skulle enligt förslaget inrättas kommunikations-trappor från Kamrarne ned till biblioteket och restaurationen. Dessa skulle blifva svängtrappor af 4 fots bredd, eller smalare än de minsta trappor i nuvarande riksdagshus, således antagligen temligen obehväma för tvenne korpulenta kammarledamöter att mötas uti.

Hvad det yttre beträffar, så är stora hufvudingången till huset afsedd att vetta utåt Mälarhamnen. Men kajen derutanför är som bekant mycket smal och under den tid då sjöfarten är öppen, hvilket ofta händer medan Riksdagen pågår, belamrad med hvarjehanda gods. Det är visserligen sant, att det fortfarande skulle blifva en ingång till huset från motsatta sidan, men denna skulle icke blifva hufvudingången. För att komma till hufvudingången med åkdon, skulle man färdas utför backen vid Gymnasigrändens,

ty någon nedfart utmed jernvägssidan af huset är knappast tänkbar. Men hvad som, enligt min åsigt, är nästan den svåraste anmärkningen mot förslaget är det, att, i stället för att Kamrarne nu ligga tyst och lugnt bakom Riddarholmskyrkans grafkor, på en plats der sällan åkdon fara fram, de skulle förläggas längre ned och midt upp i rörelsen, der jernvägståg oupphörligt rassla och angbåtar, små och stora, uppföra sin pipkonsert. Detta anser jag för min del skulle blifva mycket störande, och att endast af detta skäl förslaget är förkastligt. Äfven en annan sak vill jag nämna, som kanske icke är af så stor vikt, ehuru Kamrarnes utseende derpå är beroende, och det är, att enligt Herr Jacobssons ritning dagern skulle komma in blott från ena sidan. Detta kan nu vara en smakfråga, men vackert är det säkerligen icke. Hvad man således skulle vinna på att lägga ned en million kronor på den gamla byggnaden, vore, efter min öfvertygelse, ett nytt lappverk, som säkerligen skulle tillfredsställa behofvet lika litet som det nuvarande, och jag får derföre för min del yrka afslag på Stats-Utskottets förslag.

Då jag haft tillfälle att skriftligen yttra mig i fråga om riksdagshuset uti en särskildt afgifven reservation mot det förslag, som afgifvits af senaste riksdagshuskomitén, hvilken tryckt utdelats till Kammarens ledamöter, så hade jag visserligen icke ämnat yttra mig vidare i frågan. Men eftersom jag nu har ordet, må det tillåtas mig att uttala mina åsikter om de förslag, som blifvit uppgjorda i fråga om riksdagshusets förläggande på andra platser; ty jag tror icke, att frågan kan på ett fullt tillfredsställande sätt lösas med mindre än att det bygges ett helt och hållet nytt riksdagshus, uteslutande lämpadt för ändamålet. Utaf den nyss nämnda reservationen hafva de af Herrarne, som läst den, funnit, att jag företrädesvis yttrat mig för Helgeandsholmen, och går man tillbaka till de officiella betänkanden, som förut afgifvits i denna fråga, skall man äfven finna, att de alla gått ut på att visa, det Helgeandsholmen vore den lämpligaste platsen för ett nytt riksdagshus. Man har äfven satt i fråga, och det har på sin tid tillstyrkts af fullmäktige i Riksgäldskontoret, att Riksbanken också skulle förläggas på Helgeandsholmen, sammanbyggd med riksdagshuset, ehuru andra varit emot denna sak. För min del tror jag dock, att svårigheterna dervid icke äro så synnerligen stora, och jag skall derföre anhålla att få utveckla detta närmare än som skett i min skriftliga reservation. Som jag tänkt mig saken, skulle byggnaden uppföras ungefär i likhet med den ritning arkitekten H. Zettervall uppgjort och som finnes uppsatt till påseende i "Sammanbindningsbanan"; men med den skilnad att byggnaden uppföres i 3 våningar, utom jordvåningen, för att kunna inrymma såväl Riksdagen med alla dess lokaler som äfven Riksgäldskontoret och Riksbanken, hvarjemte en bättre proportion mellan längd och höjd skulle vinnas. Kamrarnes golf skulle ligga i höjd med första våningens golf. Men för att kunna bekvämgöra för allmänheten ingångarne till Riksbankens expeditiionslokaler hade jag tänkt, att dessa skulle

*Uppförande
af ett nytt
riksdagshus
m. m.
(Forts.)*

*Uppförande
af ett nytt
riksdagshus
m. m.
(Forts).*

läggas på undre botten med särskilda ingångar på norra sidan af riksdagshuset, fullständigt skilda från öfriga lokaler genom brandmurar. Bankens öfriga lokaler skulle förläggas dels i bottenvåningen, hvilken är afsedd att hvälfvas och således skulle lätt kunna göras brandfri, dels i källarvåningen, dels ock slutligen i husets norra del. På detta sätt kan jag icke finna att någon väsentlig olägenhet skulle uppstå genom sammanbyggandet af de båda husen, då de kunna fullkomligt åtskiljas. I den undre våningen, som kunde lämpas helt och hållet efter behag, kunde Riksbanken erhålla brandfria lokaler för alla dess behof. I en stor expeditionslokal, som jag tänkt mig, 100 fot lång, 50 fot bred och 30 fot hög, skulle Riksbanken hafva sin kommunikation med allmänheten. Jag tror, att en sådan inrättning skulle blifva ganska ändamålsenlig, och att det blefve det billigaste förslaget, är klart och gifvet. Jag vill icke upptaga de öfriga förslag, som af komiterade blifvit ifrågasatta angående uppförande af ett riksdagshus, allra helst som jag föreställer mig, att frågan vid denna riksdag icke lär få en nöjaktig lösning bland så vidt skilda åsikter, som man här uttalat i densamma. Jag skulle därför vilja hemställa till Kammaren, att en noggrann utredning gjordes i allt som angår frågan om ett nytt riksdagshus och riksbankshus samt hvad dermed sammanhänger till nästkommande riksdag, och att åt fullmäktige i Riksgäldskontoret uppdrages att göra en sådan utredning, äfvensom utsätta pris för täflan om förslag och ritningar på de olika platserna jemte kostnadsförslag för de olika ställena, med ett ord så, att vid kommande riksdag frågan kunde vara så utredd, att beslut då kunde fattas. Det förslag jag således skulle vilja framställa är: att Riksdagen ville besluta uppdraga åt Herrar fullmäktige i Riksgäldskontoret att utsätta lämpliga pris för täflan om uppgörandet af ritningar jemte kostnadsförslag dels till nytt riksdags- och riksbankshus å Helgeandsholmen, dels till riksdagshus å nuvarande riksdagshustomten, Riddarholmens norra del eller annan lämplig plats i hufvudstaden jemte fullständiga beräkningar öfver alla de utgifter, som med de alternativa förslagens utförande kunna uppkomma, äfvensom träffa vilkorliga uppgörelser med Stockholms kommun så väl om afstående af plats som ock angående utförande af de allmänna arbeten, som kunna blifva en följd af ettdera alternativets utförande, samt med dessa förslag och öfverenskommelser till näst sammanträdande Riksdag inkomma.

Skulle fullmäktige i Riksgäldskontoret erhålla ett sådant uppdrag, så kan man hysa förhoppning, att frågan framkommer till nästa riksdag fullständigt utredd, och då kan Riksdagen fatta sitt beslut. I den form frågan nu föreligger är detta knappast möjligt.

Friherre von Kræmer: Då jag funnit mig nödsakad att mot Utskottets föreliggande hemställan anföra min reservation, så torde det ursäktas mig, om jag nu ber att få något vidlyftigare utveckla de skäl, som förmått mig dertill, än jag i densamma kunde göra. Beträffande detta betänkande förefaller mig den första be-

synnerligheten vara den, att betänkanDET, som i sig sjelf är ganska kort och slutar med tillstyrkande af *tillbyggnad* å det gamla riksdagshuset, tillika fått sig bifogadt en ganska betydlig del ark, innehållande såväl komiterades betänkande, som förut blifvit särskildt till Riksdagens ledamöter utdeladt, som äfven öfriga handlingar, hvilka också redan förut varit till Riksdagen utdelade. Man skulle häraf naturligtvis vara frestad att tro, det Utskottet genom bifogande af allt detta åsyftat och erhållit ett stöd för sin mening — men det är alldeles tvärtom. Detta är just det besynnerliga! Utskottet tillstyrker *en* sak och bifogar derefter en hel del handlingar, som innehålla *raka motsatsen*.

De bifogade handlingarna börja med, att fullmäktige i Riksgäldskontoret, som hafva fått sig tillsändt komiterades betänkande, instämma i deras åsigt, eller att riksdagshuset borde byggas nytt och förläggas å Generalstabshusets och angränsande tomter. Går man vidare, så kommer man till komiterades betänkande, och der finner man fullständigt och i detalj behandlad frågan om påbyggnad af det gamla riksdagshuset, och dervid ådagalagdt, att detta *icke skulle vara lämpligt*; samt att ett fullt ändamålsenligt riksdagshus *ej* kan erhållas på annat sätt än genom byggande af ett *nytt* sådant, hvarefter komiterade öfvergå till frågan om hvar ett sådant borde förläggas.

Det är, som sagdt, egendomligt nog, att Utskottet här har till en stor del sjelf undangjort besväret för dem, som vilja yrka *afslag* å betänkanDET, i det Utskottet i sammanhang med sitt eget anförande bifogar dessa så talande skäl af komiterade och sakkunnige personer samt af fullmäktige i Riksgäldskontoret *mot* ett bifall till Utskottets tillstyrkande.

Allt detta har skett af det enda skäl, att Utskottet förfärats af den stora kostnaden af en nybyggnad. Hvad nu sagda kostnad angår, ber jag få påpeka, att komiterade ganska fullständigt utredt denna sak och visat, att tomtvärdena på alla föreslagna platser med undantag af Carl XIII:s torg i förhållande till företagets storlek föga skilja sig. Jag kan icke underlåta att säga, att jag tycker, det komiterade mycket riktigare beräknat kostnaden för anläggningen å Generalstabens tomt än en reservant bland fullmäktige i Riksgäldskontoret. Ty jag tycker att det icke är riktigt att, såsom han, säga, att kostnaden för tomten stannar ej vid de af komiterade beräknade 2,285,414 kronor, utan den kan antagas komma att uppgå till tre millioner, och genom att derefter förutsätta, att sjelfva byggnaden dessutom skall kosta tre millioner, kommer han till den förskräckliga, framkastade slutsumman 6 millioner. Såsom jag under samtal med åtskilliga personer funnit, har denna reservation varit viktigaste skälet, mot komiterades förslag, ja, den åstadkom en verklig panik. — Jag tror, som sagdt, att komiterade riktigare gjort sina beräkningar, ty det förefaller mig icke riktigt att upptaga hela kostnaden för tomten "deruppe" utan att fästa afseende på, att det nuvarande riksdagshuset blir disponibelt till embetsverk eller dylikt. Jag finner derfore komiterades beräkning, med frändragande af de

Uppförande
af ett nytt
riksdagshus
m. m.
(Forts.)

800,000 kronor för värdet af det gamla riksdagshuset, vara mycket rättvisare, och naturligtvis kunna dessutom alla dylika på förhand och under förutsättningar uppgjorda kalkyler gestalta sig helt olika vid verkställigheten.

Den förste ärade talaren, som började denna diskussion, framstälde den frågan, hvarföre icke Utskottet har lemnat något svar på den frågan, huruvida de norstedtska tomterna borde inlösas eller icke. Han har, enligt mitt förmenande, fullkomligt rätt uti att göra denna interpellation, då man erinrar sig Riksdagens underdåniga skrifvelse N:o 34 år 1879, der det heter i slutet: "och får, jemte anmälan härom, Riksdagen i underdånighet anhålla, det Eders Kongl. Maj:t täcktes låta utreda, huruvida och på hvilka vilkor boktryckerifirman P. A. Norstedt & Söners tomter och byggnader å Ridderholmen må kunna för statsverkets räkning förvärfvas, samt derefter med nådig framställning i ämnet till Riksdagen inkomma". Det är verkligen egendomligt, att, då Riksdagen en gång uttalat den åsigt, att dessa tomter borde inlösas utan afseende på frågan om ett nytt riksdagshus derstädes, nu ingenting blifvit föreslaget eller åtgjort; men stämningen inom Utskottet var sådan, att nu det icke kunde vara förhoppning om framgång åt tillstyrkandet af något dylikt. För min del måste jag dock såväl med föregående Riksdags beslut som med den ärade talaren instämma deri, att, oafsedt frågan om ett nytt riksdagshus, inlösandet af dessa tomter vore mycket önskvärdt, då man besinnar, dels huru vanprydliga dessa byggnader äro på en af de bästa platser i hufvudstaden, dels ock för hvilken ofantlig eldfara å ena sidan Riksarkivet och å andra sidan Generalstaben med deras dyrbara arkiv och samlingar äro utsatta. Äfven en annan del af denna trakt, som deruppe är föreslagen såsom tomt för det nya riksdagshuset, tarfvar synnerligen att regleras. Jag vet icke, om någon af Kammarens ledamöter varit uppe på den så kallade pantlåneinrättningens och Stockholms auktionskammares lokaler? Der inträder man genom en dålig portal i en stennur och kommer så in på en ruskig gård — der är pantlåneinrättningen. Den sluttande branten utanför tycks gifva en bildlik påminnelse om, huru det går med dem, som inlåta sig i affär med denna inrättning. Om man sedan tränger ner genom ett trångt, dystert hvalf, som är fullt medeltidsaktigt, finner man der en massa hoplagda stenblock och träplankor, på streck upphängda tvättkläder m. m., och midt ibland allt detta ligger, såsom ett bevis om huru tiderna förändras, ett utmärkt vackert polerat granitblock, der det står med förgyllda bokstäfver att det var egnadt "åt Gustaf III, den bäste bland konungar", för att fira hans återkomst från en italiensk resa. Detta var hvad jag i tillgängliga delar kunde ihopleta, men det mesta af inskriften var doldt af öfverliggande bråte. Endast längst ned till höger skymtade ytterligare, mellan två träklappar, ett: "*latitia populi*". Hvar är nu denna "folkets glädje", som med den förgyllda inskriften skulle förevigas? Platsen är en bortglömd vrå, och bortglömd ligger den polerade stenen — — tiderna förändras och vi med dem.

Det skick, hvori dessa värdefulla tomter befinna sig med på ena sidan pantlåneinrättningen och auktionskammaren och på den andra sidan det i estetiskt hänseende så vanprydliga norstedtska boktryckeriet, utgör ett sidoskäl, men ett ganska talande sidoskäl för att i teorien instämma i den tanke med komiterade, att riksdagshuset hade bort läggas på denna del af hufvudstaden. Ty då anser jag, att icke blott de 800,000 kronor, som blifva tillgängliga genom det att det gamla riksdagshuset blifver försåldt, borde afräknas från tomtvärdet, utan att äfven någon afräkning borde göras för det estetiska värde, det skulle medföra för staten att på en densamma tillhörig tomt, i ett af de skönaste lägen i världen, få något annat än detta i arkitektoniskt hänseende nu så vanprydliga tillstånd. Men det är nu icke på allvar fråga om något byggande af riksdagshuset deruppe, och jag tror icke, att jag mycket behöfver uppehålla mig vid den saken. Jag vill blott ytterligare yttra några ord om ett par uttryck, hvilka man ständigt får höra, då fråga är om riksdagshus på Generalstabens tomt, och som jag sjelf, med flit, derföre begagnat: skall det förläggas "der uppe"; skall det ligga "derborta?" Om man närmare undersöker, hvad detta "der borta" verkligen innebär, så är det cirka 100 steg från midten af Riddarholmsbron och hit till ingången till det nuvarande riksdagshuset, och deremot 210 steg till den blifvande ingången på det föreslagna nya riksdagshuset på Generalstabens tomt, och således blir hela skilnaden 110 steg — det är den stora faran af detta "der borta". Hvad vidare uttrycket "der uppe" angår, så uppgifves i komiterades förslag, att den öfversta delen af bergkullen skulle, då sten behöfves för grundmuren, sprängas så mycket, att platsen "der uppe" skulle komma i jernhöjd med Riksarkivets nuvarande nordvestra hörn. Hvad då af uppförsbacken "dit upp" återstår, är en högst obetydlig, kort, svag stigning. Derjemte kommer härtill, att, om sessionssalen der förlägges antingen på nedre botten eller en trappa upp, så får man frånräkna det större antal trappsteg, man här behöfver gå upp, så att, enligt mitt förmenande, kan det med afvägning visas, att man icke behöfver stiga högre för att komma till de föreslagna salarne än man nu gör. Så förhåller det sig med uttrycken "der borta" och "der uppe!" Men, som sagdt, om något beslut angående förläggandet af riksdagshuset "der borta", i fall jag sjelf får begagna uttrycket, på Generalstabens tomt är nu icke fråga.

Den nyss omnämnde reservanten bland riksgäldsfullmäktige har framhållit den stora fördel, som i hans tanke skulle vara förenad dermed, att komiterades förkastande af riksdagshusets förläggande på Riksarkivets och Riksgäldskontorets tomt underkastades en revision. Ehuru jag nyss icke hade nöjet att kunna instämma med honom angående hans kostnadsberäkning för tomten å Generalstabens lokal, så instämmer jag deremot nu med honom i det förslag, att äfven denna fråga, frågan om riksdagshusets förläggande å Riksgäldskontorets och Riksarkivets tomter ytterligare måtte tagas i betraktande, utan att jag derföre bestämdt förbinder

*Uppförande
af ett nytt
riksdagshus
m. m.
(Forts.)*

Uppförande
af ett nytt
riksdagshus
m. m.
(Forts.)

mig att dertill lemna mitt bifall, när frågan en gång kommer derhän.

Vidare får jag påpeka den omständigheten, att Första Kammaren härom dagen fattade det beslut, att för Riksbankens räkning inlösa Helgeandsholmen. Det är ju möjligt, att detta kan blifva äfven Riksdagens beslut, och då vore det föga konsekvent af Första Kammaren att nu här besluta tillbyggnad af riksdagshuset, på samma gång som Första Kammaren förut har beslutat att tillösa sig dessa tomter på Helgeandsholmen, hvilket beslut väl endast talar om förläggande dit af riksbankshuset, men likväl synes förutsätta, att der skulle kunna läggas äfven något annat till exempel riksdagshuset. För min del är jag, som bekant, icke anhängare af detta förslag; men har blott velat framhålla inkonsekvensen ur synpunkten af Första Kammarens sagda, nyss fattade beslut att nu, i strid deremot, fatta beslut om tillbyggnad af nuvarande riksdagshuset. Det synes mig således, att jag icke haft så orätt, då jag vågat säga i min reservation, att sjelfva hufvudfrågan, huruvida en nybyggnad bör göras, icke ännu är fullständigt utredd samt att, om nybyggnad skall ske, det är än mer outredt *hvar* sådant nytt riksdagshus bör förläggas.

Lika outredd är dock, i fall tillbyggnad af det närvande huset skall ske, frågan om *hur* en sådan tillbyggnad bör vara beskaffad.

Jag vill, för att icke behöfva allt för mycket besvära Kammaren med mina egna skäl, gå till de sakkunnige männens utlåtande och förslag af år 1879. Nämnda år uppdrogs åt "sakkunnige män", nemligen Herrar Kapten Hierta, Ingeniör Dahl och Byggmästar Thavenius att undersöka det Jacobssonska förslaget, som då för första gången var i fråga och som är det som nu är tillstyrkt af Stats-Utskottet. Dessa personers yttrande derom är besynnerligt nog omnämndt i förevarande betänkande. Besynnerligt nog, säger jag, ty det innehåller nemligen de mest mördande skäl mot det Jacobssonska, det vill säga Stats-Utskottets nu framlagda förslag.

Komiterades yttrande lyder sålunda. Jag betonar särskildt e märkligaste mot förslaget talande ställena:

"Till följd af det den 5 sistlidne Juli utaf Herrar fullmäktige undertecknade gifna uppdrag hafva vi låtit undersöka grunden för den ifrågasatta tillbyggnaden af Riksdagshuset å Riddarholmen samt granskat de ritningar och kostnadsförslag öfver till- och ombyggnaden, som af Slottsintendenten E. Jacobsson blifvit uppjorda. En utredning af ärendet, såvidt den kunnat af oss verkställas, få vi härmed meddela.

Till undersökning af grunden har jordborrning enligt bifogade borrkarta utförts på omkring 125 ställen, der grundmurar för den nya byggnaden borde uppföras; och har i *allra flesta* borrhålen berg anträffats. Bergets afstånd från markens yta vexlar emellan 4 och 23 fot; medelafståndet är omkring 16 fot. En fullt betryggande grund erhålles, enligt vår åsigt, endast genom att lägga grundmurarne på berget, hvarvid erforderliga pallsprängningar måste verkställas.

Vid granskning af ritningarne hafva vi kommit till den öfver-

tygelse, att dessa äro med omsorg och sakkännedom uppgjorda. Dekoreringen af nybyggnaden såväl ut- som invändigt, är värdig och passande. Det yttre utseendet är *åt sjösidan* i allo tillfredsställande, *men från Riddarhustorget och Munkbron sedt, blir förhållandet annorlunda.* Der visar sig för ögat tre sammanbyggda hus, med sins emellan olika fönsterhöjder och delningar. Nybyggnadens arkitektur, vacker i och för sig, kan ej förenas med de gamla husens till ett helt. Den silhouette mot luften, som skulle bildas af för detta Hebbeska huset och den nya, söder derom belägna delen, kan ej af den geometriska ritningen rätt bedömas, ty dels inverkar brytningen i plan mellan båda husen ofördelaktigt för den perspektiviska bilden, dels kommer nybyggnadens rundning mot söder att gifva denna del en odeciderad afslutning.

De olika lokalernas inbördes läge synes i allmänhet vara tillfredsställande. Dock faller det lätt i ögonen, att, fastän många svårigheter vid sammanbindandet till ett helt af den nya delen och de två gamla byggnaderna blifvit lyckligt öfvervunna, *flera äro af beskaffenhet att ej kunna öfvervinnas.* De gamla murarne och bjelklagen, som bibehållits, hafva betingat rummens läge och form samt omöjliggjort platsens användande på det ändamålsenligaste sätt. Der husen gränsa till hvarandra måste, emedan golven ej ligga i samma höjd, trappsteg anordnas. Trappor och förstugor till öfverflöd, tjocka marmassor och tomrum taga bort utrymme, som med större fördel kunde på annat sätt användas. Hufvudingången är nu föreslagen att tagas från sjösidan, hvilket förefaller olämpligt, då väl de allra flesta komma att begagna ingången från kyrkan. *Det är möjligt att hela den stora och dyra trappan, som är belägen mellan båda Kamrarna, kan undvaras,* då man utan trappa bekvämare kommer in ifrån norra sidan. Till kommunikation med matlokal, bibliotek etc. kunna de mindre trapporna användas och om så erfordras göras något bekvämare. Den nuvarande ingången på norra sidan, som sannolikt skulle komma att begagnas som hufvudingång, ligger snedt för sagda hufvudtrappa med en låg förstuga.

En del lokaler *synas öfverflödigt stora,* såsom klubblokalen, hvilken, utom en våning i för detta Hebbeska huset och tvenne rum i nybyggnaden, äfven fått den sal, som nu användes till Andra Kammarrens sessionssal och dessutom ett stort kapprum venster om denna. Sagda sal har en golftyta af 3,117 kvadratfot och ett kubikinnehåll af omkring 85,000 fot, under det att för närvarande hela klubblokalen innehåller cirka 70,000 kubikfot.

Matlokalen synes äfven öfverflödigt tilltagen. Den är 4 gånger så stor som den nuvarande och hälften större än den matlokal, som utsattes i programmet för nytt riksdagshus på Helgeandsholmen.

Andra lokaler åter äro väl små, t. ex. Kanslierna, Konstitutions-Utskottet, Lag-Utskottet samt Särskilda och Tillfälliga Utskotten, varande det föreslagna utrymmet för Särskilda Utskottet nästan lika otillräckligt som för närvarande. I afseende å det åt ofvannämnde lokaler anslagna utrymme få vi hänvisa till bifogade tabell som utvisar samtliga de olika för Riksdagen erforderliga lokalernas golftytor så väl i nuvarande byggnaderna och i det nu tilltänkta

*Uppförande
af ett nytt
riksdagshus
m. m.
(Forts.)*

Uppförande af ett nytt riksdagshus m. m. (Forts.) riksdagshuset som ock i programmet för nytt riksdagshus å Helgeandsholmen.

Följande lokaler saknas:

Rum för Biblioteksföreståndaren;

Två å tre vaktmästarebostäder;

Domestikrum till mathållningslokalen;

Portvakslokal; samt

Afskilde läktare för diplomater och tidningsreferenter.

Den för Justitieombudsmannen föreslagna lokal å nedra botten i för detta Hebbeska huset är så fuktig, att den ej kan till daglig arbetslokal användas.

Jemväl vaktmästarebostaden i vestra flygeln och maskinistens bostad i källaren äro osunda.

Bevillnings-Utskottets lokal är föreslagen att läggas i nuvarande Första Kammarens öfre del, efter inläggning af nytt bjelklag emellan de två våningar, hvaraf den nu består. Sessionssalens höjd blir $11\frac{3}{4}$ fot, fönstren äro $4\frac{3}{4}$ fot höga och $3\frac{3}{4}$ fot breda, hvilken storlek för fönster, som sitta så lågt, endast $1\frac{1}{2}$ fot från golvet, är högst olämplig för ett arbetsrum. Emedan gamla murar och bjelklag lagt hinder i vägen, har rummens fördelning ej kunnat ske på det fördelaktigaste sätt, som utrymmet eljest skulle hafva medgifvit, och följer häraf, att, ehuru inom byggnaden, sådan den är föreslagen, mer än tillräckligt utrymme förefinnes, en del lokaler, på sätt ofvan blifvit anfördt, äro för stora och en del för små.

Fördelaktigast skulle ovilkorligen hafva varit, om Kamrarne kunnat läggas mera centralt, men med bibehållande af gamla huset har detta ej kunnat ske. Kamrarnes läge gör att fönstren ej kunna anbringas symmetriskt i det inre.

Kapprummen isolera Kamrarne från talmansrum, statsrådsrum, kanslier och en del samtalsrum.

Anmärkas bör, att *rökgångarne* i det gamla riksdagshuset äro till följd af Kamrarnes anläggning i det gamla huset så dragna åt sidan, att det vore högst behöfligt att mura nya sådana.

Kostnadsförslaget har blifvit i detalj af oss granskadt; hvarvid befunnits:

att grundläggingskostnaden i följd deraf, att det anses nödvändigt gå ned till berget, bör ökas med kronor 39,000: —

att för snickarearbeten bör tilläggas „ 50,000: —

att kostnaden för gamla husens ändring och reparation, så ut- som invändigt, bör ökas med „ 100,000: —

att öfriga arbeten ökas med „ 61,000: —

summa tillökning kronor 250,000: —

hvaremot kostnaden för taklag af jern och galvaniserad plåt minskas med „ 50,000: —

verkliga tillökningen blir..... kronor 200,000: —

Byggnadskostnaden enligt Slottsintendenten

Jacobssons ritningar blir alltså:

1:o. Den af honom beräknade summan „ 800,000: —

2:o. Den tillökning, som ofvan omnämnts... „ 200,000: —

Summa kronor 1,000,000: —

För ärendets utredning i öfrigt anse vi oss böra tillägga, att *Uppförande af ett nytt riksdagshus m. m.* alla de olägenheter, som ofvan antydts och som vi anse blifva en följd af de gamla husens bibehållande, bortfalla, om man rifver allt det gamla i grunden och på samma plats uppför ett helt och hållet nytt riksdagshus. (Forts.)

Att utrymmet dertill är fullt tillräckligt kan man sluta deraf att i nu ifrågavarande projekt mer än tillräckligt golfyta finnes och att genom den anordning af förstugor och trappor, som en fullständig ombyggnad tillåter, en betydlig minskning uti det utrymme, som dessa på förslaget upptaga, kan erhållas, så att en indragning af *façaden på norra sidan* eller större gårdsutrymme kunde åstadkommas. Tomtens gränslinier kunna äfven vid entotal nybyggnad regleras.

Hvad kostnaden för en sådan nybyggnad beträffar, är beräknadt, att den skulle blifva 1,200,000 kronor, om den nya byggnaden skall innehålla samma totalsumma af kvadrat- och kubikinnehåll i rum och salar som nu är föreslaget och något sänkas, ifall en minskning af detta utrymme kan göras.

Den lösa inredningen ingår ej i denna beräkning liksom ej eller i Slottsintendenten Jacobssons ofvan omförmälda. Det synes som om en tillökning af 200,000 kronor vore använd, då man dermed kunde få riksdagshuset alltigenom bekvämt och prydligt.

Största olägenheten vid en total ombyggnad torde vara, att Kamrarne ej under hela byggnadstiden kunde hafva sina sammanträden i huset, *men äfven om ofcannämnda ritningar komme till utförande, anses omöjligt, att båda Kamrarne kunde under arbetstiden stanna der*; detta vore svårt till och med för endera och kunde i alla händelser ej ske annorledes än på bekostnad af arbetets fortskyndande.

I en motion till Riksdagen är det påpekad som en möjlighet att framdeles bygga om de gamla husen mot norr till öfverensstämmelse med byggnaden åt sjösidan, men om så komme att ske *blefve de 130,000 kronor, som nu skulle nedläggas på dessa, bortkastade och det blefve dessutom då omöjligt att indela lokalerna fördelaktigast, enär man vore bunden af Kamrarnes läge.* Det skulle ock vara svårt att efteråt gifva det yttre utseende af en enda byggnad, då man vore tvungen att uppföra de nya delarne mot norr i lika många våningar som gamla riksdagshuset nu har. Att många af de ofvan omtalade olägenheterna skulle kvarstå äfven efter en nybyggnad delvis, torde ej behöfva omnämnas.

Stockholm den 3 Januari 1879.

C. G. Hierta.

Evald Thavenius,
Byggmästare.

F. G. A. Dahl,
Kongl. Arkitekt.

De "sakkunnige" hafva således nedgjort det Jacobssonska förslaget och jag ber till hvad de yttrat få tillägga några korta anmärkningar. Det är tre olägenheter, som skulle afhjelpas genom den föreslagna tillbyggnaden, platsernas i sessionssalarna alltför ringa antal, sessionssalarnes dåliga beskaffenhet i akustiskt

Uppförande
af ett nytt
riksdagshus
m. m.
(Forts.)

och en del andra hänseenden såsom åhörarplatser o. s. v. samt slutligen bristerna i ventilering och uppvärmning. Att få flera platser är någorlunda sörjdt för genom de nya föreslagna salarna, men deremot har man icke sökt utreda, huru dessa salar skola vara beskaffade för att i akustiskt hänseende blifva bättre än de närvarande. Derom föreligger icke den ringaste utredning. Man har nöjt sig med att upprätta ett par salar, slutande i halfrund och måhända tänkt sig, att då teatrar och representationens salar utomlands äro så byggda, skulle detta vara tillräckligt i akustiskt hänseende. Jag vill dock dervid påpeka en omständighet. På teatern står skådespelaren på scenen och talar *mot* halfrunden, här åter skulle man stå och tala i halfrunden, hvar och en från sin plats, såvida man icke skulle öfvergå till det för oss främmande att upprätta en talarestol, och äfven då är icke sagdt, att de akustiska förhållandena blefve de bästa möjliga. Jag vill — såsom ytterligare antydning om, att man ej undersökt den akustiska delen af frågan — äfven påpeka, att de föreslagna salarne hålla, den för första Kammaren 85 fot i längd, 62 fot i bredd och 36 fot i höjd samt den för Andra Kammaren, med samma längd och höjd, 79 fot i bredd. I endera fallet måste det förhållandet mellan dimensionerna vara origtigt. Båda kunna icke gerna vara lika bra i akustiskt hänseende. Icke heller finnes den minsta utredning, huru man skulle kunna undanröjda olägenheterna af den nuvarande ventilationen, hvarjemte, då salarne skulle blifva 36 fot höga, det torde blifva mycket svårt att uppvärma dem och draget, till följd deraf, blifva kanske än värre än nu. Vill man nödvändigt hafva ett öfvergångsförslag, påbyggnads- eller tillbyggnadsförslag för att praktiskt undersöka dessa akustiska och värmeledningsförhållanden och hafva tid på sig att deri göra nödiga förändringar, tror jag, att det i så fall icke bör vara ett sådant stort förslag som det, hvilket Stats-Utskottet föreslagit. Jag tycker nemligen, att det vore bra dålig hushållning att bortkasta en million på en, så att säga, försöks-tillbyggnad, hvilken dessutom sannolikt icke aflöper för detta belopp.

Det är på dessa grunder jag ansett skäl ifrågasätta ytterligare utredningar, dels huruvida man skall bygga nytt eller verkligen besluta sig för en tillbyggnad, dels, äfven om man beslutar sig för tillbyggnad, huru denna skall vara beskaffad. Min öfvertygelse är nemligen, att frågan är i alla afseenden ännu outredd, oaktadt de föregående undersökningarne. För att vinna tid och för att icke fatta något förhastadt beslut har jag anfört min reservation och anhållit, att frågan måtte till annan Riksdag uppskjutas, och då detta uppskof icke kan formelt ske annat än genom afslag å Stats-Utskottets betänkande yrkar jag således nu afslag derå.

Herr Jöns Pehrsson: Om jag trodde, att denna fråga skulle få hvila en följd af år, ifall detta Utskottets förslag nu avslås, skulle jag vara glad, emedan jag för min del, hvart jag kommit inom Riksdagens Kamrar, funnit mig mycket väl deraf, men jag

tror icke, att frågan dör bort. Skulle man rätta sig efter de sista talarne, skulle man bygga två eller tre Riksdagshus för att pryda Stockholm. För min del tror jag, att Riksdagen gjorde det kloka steget den kunde göra, om den biföll detta Stats-Utskottets förslag, hvarigenom de vidt flygande planerna blefvo för tillfället undanröjda. Jag tror, att man kan rätta sig efter den ritning, som föreligger och som af komiterade förklarats vara granskad af sakkunniga personer; och om vi enligt densamma få utrymme för omkring 200 ledamöter i Första Kammaren och nära 300 i den Andra, är det klart, att denna tillbyggnad blir i afseende å utrymme tillräcklig, åtminstone för 100 år. Om vi tänka oss att antingen lägga ned nära en million på denna tillbyggnad eller bygga nytt riksdagshus, som kostar 5 å 6 millioner, så blir ränteskilnaden under tiden så stor, att den kunde fullt motsvara kostnaden för ett värdigt riksdagshus. Jag finner detta hus, sådant det är, fullt värdigt för en följd af år, men vill för denna gång vara med om att bifalla Utskottets förslag, under förhoppning att de stora planerna på nytt riksdagshus på det ena eller det andra stället och på ett sammanbyggt riksdags- och riksbankshus må hvila och derigenom undanröjas för en tid. Man har vid denna riksdag så ofta hört upprepas, att man bör undångöra så många frågor, man kan, till nästa Riksdag, ty då komma de stora frågorna, och det kan man ju göra här. Jag är ense med Utskottet under så beskaffade omständigheter, och ehuru jag förut alltid ansett och ännu anser, att det nuvarande riksdagshuset kan fylla sitt ändamål, om ock olägenheter äro dermed förenade, så vill jag gå in på denna ombyggnad, men tycker icke om den motivering Utskottet använt, då det säger, att den föreslagna byggnaden icke skulle blifva för Riksdagen fullt värdig. I hvad afseende skulle den icke blifva värdig? Jag tror att den största värdigheten för Riksdagen och dess ledamöter ligger i huru de fatta sin ställning här, och att vi icke äro ett så rikt folk, att vi böra försöka pådraga oss en yttre omklädnad, som kanske icke motsvarar det inre. Jag föreställer mig, att om här finnes någon ledamot inom Riksdagen, som icke handlat riktigt värdigt, vare sig i fråga om riksdagsbeslut eller annorlunda, och man då äflades att förtiga detta förhållande och gifva ryktet vingar, man då icke handlade värdigt och måste anses deltaga i hvad som skett. Jag hoppas, att det må komma till protokollet för kommande tider, att den största värdigheten för Riksdagen ligger i, huru besluten fattas, och den största ovärdigheten i fördöljandet af något förhållande, som icke kommer till offentlighetens kunskap, ehuru det bort offentliggöras. Jag anhåller om bifall till Utskottets förslag.

Grefve Lagerberg: Det är ganska riktigt, som den sista ärade talaren sade, att Riksdagens värdighet i regeln beror på de förståndiga beslut, den fattar; men detta hindrar icke, att den lokal, der de personer, som skola fatta dessa beslut, måste dväljas, bör vara sådan, att de kunna der uppehålla sig. Här i Kamma-

*Uppförande
af ett nytt
riksdagshus
m. m.*

(Forts.)

Uppförande
af ett nytt
riksdagshus
m. m.
(Forts.)

ren finnes icke rum för en enda person till. Jag vill icke söka att göra en beskrifning, huru det kännes vid slutet af en session; jemte det temperaturen stiger ofantligt, går det en väderil genom Kammaren, och de ledamöter, som sitta på östgöta- och södermanlandsbänkarne, äro utsatta för drag så, att de icke utan fara för helsan kunna förblifva på sina platser; likaså kunna tidningsreferenterna och de på läktaren sittande säga, huru det kännes der efter flera timmars session. De som sitta på de nedre bänkarne i salen höra knappt ett ord af hvad som talas samt äro äfven utsatte för drag från korridoren med mera. Det är alla dessa förhållanden, som varit talande för mig, då frågan behandlades i Utskottet. Lika många, som der funnos ledamöter, lika många voro projekterna. Man ville bygga på en mängd olika ställen och hade planer och ritningar till flera vackra hus uppgående till millioner, men allt har fått vika för det enkla faktum, att något måste göras genast, så att vi snart kunde få en dräglig samlings-sal, som i afseende på utrymme och andra förhållanden blef sådan, att man kunde uppehålla sig der. Går man ut från den synpunkten, så är frågan helt enkel. Det finnes icke annat än att tillbygga och reparera det nuvarande riksdagshuset, och det vore väl märkvärdigt, om icke något kunde göras, så att man 30 å 40 år kunde här trifvas och få rum i en sal, som såväl i akustisk hänseende som i afseende å ventilationen vore fördelaktig. Jag är fullt förvissad om, att derest vi uppdraga detta åt riksgäldsfullmäktige, det icke möter svårighet; men då säger man: vi kasta derpå bort 7 å 800,000 kronor. Allt hvad som nedlägges på ombyggnaden är ej bortkastadt. Fördelar jag sedan den återstående delen af kostnaden på hvarje år och på hvarje ledamot i begge Kamrarne, så kommer statsverkets kostnad på sin höjd att utgöra omkring 25 kronor årligen för hvarje riksdagsman, något som väl ej kan sägas vara för mycket begärt. Skulle vi då genast börja bygga ett palats för 5 å 6 millioner? Hvar skulle vi taga penningar der-till? När vi stå framför så stora utgifter, som äro att förvänta, tycker jag det icke vara riktigt att nu bygga för så mycket. Ännu ett skäl: om vi skulle besluta oss därför, så är det utredt, att denna byggnad icke kan blifva färdig på mindre än 9 å 10 år. Vi skulle således vistas här så länge. Det är dock nödvändigt, att göra något genast och därför bör man bifalla Utskottets förslag, som är det bästa sättet att komma ifrån saken. För min del vill jag bifalla det och önskar, att åtgärden med ombyggnaden genast vidtages. Det är möjligt, att flera af Herrarne hafva goda platser och äro belåtna, men man har uppgifvit att det till och med finnes personer, som icke våga mottaga uppdraget att vara riksdagsmän derföre, att de icke våga vistas här. Jag tror derföre, att man under sådana förhållanden bör reparera här och låta till framtiden anstå med de stora planerna. Efter min åsigt kunde man under den närmaste framtiden årligen afsätta en 2 å 300,000 kronor och på det sättet samla ett byggnadskapital, tillräckligt för att i en framtid uppföra en Riksdagen värdig byggnad; så går man till våga i rikare land än vårt. Hvad norstedtska tom-

ten beträffar, tager jag för gifvet, att den kommer att inlösas af staten, om icke på annat sätt, så genom expropriation, och den kostnaden är jemförelsevis ringa.

Jag tycker Stats-Utskottets förslag är det bästa och det, hvarigenom man kommer från saken för bästa pris, hvarför jag yrkar bifall till detsamma.

Grefve Beck-Friis: Den förste talaren, som här hade ordet, rigtade en anmärkning mot Stats-Utskottet derföre, att det uti sin redogörelse rörande de norstedtska tomterna icke omnämnt, att anbudet derom hade bestånd endast till den 1 September i år. Det står visserligen icke i betänkanDET, men det var icke möjligt att utan alltför stor vidlyftighet deri intaga hela frågan i alla dess detaljer. Man ansåg det vara tillräckligt, om man till betänkanDET fogade riksgäldsfullmäktiges utlåtande, hvari finnes en uppgift härom så lydande: "varande sedermera, uti en till Herr Statsrådet och Chefen för Kongl. Finansdepartementet ingifven skrift, af bolaget förklaradt, att det gjorda anbudet finge ega bindande verkan emot bolaget intill den 1 September 1881."

Det borde icke vara främmande för någon af Kammarens ledamöter, som tagit del af handlingarna. Denna nordstedtska firmans framställning har Utskottet lemnat alldeles å sido, emedan det ansåg det rigtigaste vara att tillbygga det nuvarande riksdags-huset; och någon framställning från Kongl. Maj:t har Stats-Utskottet icke fått.

Hvad nu sjelfva hufvudfrågan angår, så är den lika gammal som vårt nuvarande representationsskick. Redan vid sammanträdet första dagen höjdes klagomål; dessa hafva sedermera blifvit allt större och större och detta med rätta, ty antalet ledamöter har ökats och olägenheterna hafva allt mera och mera framträd. Redan vid första sammanträdet visade det sig, att detta tillstånd icke kunde fortvara. Då kom det första förslaget att förlägga riksdagshuset på Helgeandsholmen. Detta förslag har alltid tilltalat mig på det högsta, men det var något dyrt. Det går för sjelfva byggnaden, hvari äfven Riksbanken kunde inrymmas, till 3 $\frac{1}{2}$ millioner, hvartill kommer flyttningen af Kongl. hofstallet 1,200,000 kronor samt ordnandet af Helgeandsholmen 800,000 kronor, så att hela summan skulle komma att uppgå till 5 $\frac{1}{2}$ millioner. Det är visserligen sant, att man derigenom skulle få detta hus liksom Riksbankens hus disponibelt, hvarigenom siffran förminskades, men det vore dock för dyrt. Då detta förslag föll, fingo riksgäldsfullmäktige i uppdrag att undersöka, om man genom tillbyggnad till det gamla riksdagshuset kunde göra det ändamålsenligt, och, Herrarna må säga hvad som helst, så är resultatet af denna undersökning icke alls afskräckande. Det har visat sig, att fullt lämpliga samlingssalar skulle erhållas, och komiterade, som sedan haft i uppdrag att behandla denna fråga, hafva tagit till utgångspunkt det då uppgjorda förslaget med salar, i storlek tillräckliga för 300 personer i den ena och 200 i den andra Kammaren. Man fann detta vara fullt ändamålsenligt; men

*Uppförande
af ett nytt
riksdagshus
m. m.
(Forts.)*

Uppförande
af ett nytt
riksdagshus
m. m.
(Forts.)

man sade, att det vore bättre att rifva ned detta hus för att bygga ett nytt och att kostnaden därför endast skulle blifva 200,000 kronor mera; och att lokalerna då äfven bättre kunde ordnas. Man lät derföre fullmäktige i riksgäldskontoret se efter, om icke andra platser funnos lämpliga för uppförande af riksdagshus, och resultatet af dessa undersökningar föreligger nu. Man har då funnit, att man lämpligen kan få ett riksdagshus på norra delen af Riddarholmen, men det har det felet att blifva alldeles för dyrt. Först en grund, som kostade, öfver 2,000,000 kronor genom att inköpa de norstedtska tomterna, hvilka skulle kosta lika mycket som hela den nu föreslagna tillbyggnaden. Så måste en del af Hofrätten, Generalstabens hus och Riksarkivet nedrifvas samt auktionskammaren inköpas. Om Riksgäldskontorets hus kan qvarstå betviflar jag, ty det blir fult; åtminstone måste det ombyggas. Dessa tillägg göra, med en riksdagsbyggnad, som jag antar kommer att gå till 3 millioner, att, efter min räkning, siffran 7 millioner är det minsta, man kan antaga, och dertill kommer, att det skulle dröja 8 à 10 år, innan denna byggnad blefve färdig. Dessa svårigheter har synts Utskottet vara tillräckligt talande för att återgå till det ursprungliga projektet att tillbygga det nuvarande riksdagshuset, hvarigenom vi skulle få tillräckligt utrymme för 200 ledamöter i den första Kammaren och 300 i den andra. Lokalerna i detta hus, kunna disponeras på flera sätt, och det framlagda förslaget hade måhända i det afseendet kunnat gjorts bättre, men Utskottet har derföre endast sagt, att ombyggnaden borde ske i *hufvudsaklig* öfverensstämmelse med det Jacobssonska förslaget. Bland anmärkningar deremot, som gjorts af föregående talare, är, att det blir för stora lokaler här och der såsom klubb- rum, matlokal med mera, men det är ju egentligen icke något stort fel. Jag tror, att detta förslag har den fördelen att, om Riksdagen under bättre tider skulle vilja förlägga riksdagshuset på annan plats och göra det till en monumental byggnad, dessa salar skulle kunna få en nyttig användning för andra ändamål. Jag vill nemligen påpeka något, som förr eller sednare måste företagas, eller flyttning af Riksarkivet, hvars nuvarande lokal icke är tillräcklig, och då tror jag, att denna byggnad vore lämplig att förvandla till Riksarkiv. Jag vill anmärka, att komiterade äfven föreslagit att nedrifva Riksarkivet och Riksgäldskontoret för att der uppföra ett riksdagshus, men den platsen har det stora felet att vara alltför snäf och trång, hvarföre jag tror, att man, på den grund, icke kan acceptera det förslaget.

Jag anhåller om bifall till Stats-Utskottets förslag.

Friherre Klinckowström: Om man granskar alla de särskilda förslag, som här blifvit framställda, så finner man, att de äro overkställbara i sådant hänseende, att de stora kostnaderna göra dem omöjliga. Det finnes endast två platser i Stockholm, som med afseende på läge och öfriga fördelar böra kunna komma i fråga. Den ena har hittills icke blifvit föreslagen, och jag vet icke af hvilken anledning. Ty mig synes att platsen är af en så

framstående fördel för ett nytt riksdagshus, att mångas uppmärksamhet bort vara fäst derpå. Jag menar det nuvarande riddarhuset. Det lider väl icke något tvifvel, att det är den bäst belägna tomt af alla. Der finnes en samlingssal, som både i afseende på utrymme och i akustiskt hänseende icke lemnar något öfrigt att önska. Denna sal upptager endast ena hälften af riddarhusbyggnaden en trappa upp, och om man inrättar en sal, som upptager den andre hälften, så få Kamrarna sådana samlingssalar, att maken dertill torde få sökas i andra länder. Hvad öfriga rum, såsom klubbrum m. m. beträffar, så kunna flyglar dragas ut på torget, hvilket tillhör riddarhuset, och åt sjösidan kunna äfven flyglar uppföras, som sammanhänga med hufvudbyggnaden och bilda en byggnadskomplex, som uppfyller äfven de kinkigaste fordringar på en ändamålsenlig byggnad. Nu kan man säga, att det är Ridderskapet och Adeln tillhörighet, och att de troligtvis icke vilja skilja sig från denna byggnad, som är högst beqvämt inrättad för dem och fylld med stora historiska minnen. Det kan jag naturligtvis icke svara på, men jag har anledning att tro det, då Ridderskapet och Adeln under förflutna tider visat så mycken uppoffring för det allmänna bästa. För att nu icke tala om alla uppoffringar under mera aflägsna tider, vill jag endast påminna om, att de vid det nya statsskickets införande afstodo från den uteslutande rätten till frälsejord, att de sedermera afstått alla sina politiska rättigheter, som voro af ofantligt värde, och att de nu senast afstått sin målsmanarätt öfver sina ogifta döttrar. Jag finner sålunda, att denna adel har visat så mycken uppoffring och tillmötesgående för det allmänna bästa, att jag icke tviflar på, att en uppgörelse i detta hänseende skulle kunna ega rum.

Men förutsatt att detta icke skulle kunna ske, så är dock den näst bästa platsen att söka på *Helgeandsholmen*. När det förra gången var fråga om Helgeandsholmen och ett riksbankshus derstädes, så yttrade jag, att det vore skäl för staten att förvärfva sig uteslutande disposition öfver denna holme och ordna dess terrängförhållanden, genom att bygga kajer m. m. så att den blefve en prydnad för staden. Om så sker, så kan för en framtid der lämpligen läggas en tillräckligt stor och monumental byggnad för ett nytt riksdagshus med flyglar, af hvilka de mot östra sidan skulle blifva lägre, för att icke skymma utsigten för Slottet, och de mot vester sammanhänga med hufvudbyggnaden, hvarjemte längre vesterut kunde blifva tillräcklig plats för ett bankhus, som medelst Lilla Norrbro finge kommunikation med Mynttorget. Jag tror, att om det beslut, Kammaren fattade rörande inlösen af Helgeandsholmen, också blir Riksdagens beslut, så hafva vi gjort ganska mycket för frågans lösning. Och för öfrigt kunna vi se tiden an, ty hvad beträffar detta riksdagshus, så nödgas jag instämma i den reservation, som Herr Nordenfelt fogat vid Stats-Utskottets betänkande, och hvilken, eget nog, Grefve Lagerberg nyss tycktes understödja, ehuru han slutade med att tillstyrka Utskottets betänkande — något som för mig är en olöst gåta. Jag finner, att för tillfället och i ännu många år kan Riksdagen

*Uppförande
af ett nytt
riksdagshus
m. m.
(Forts.)*

Uppförande
af ett nytt
riksdagshus
m. m.
(Forts.)

vara belåten med den byggnad, som vi hafva, med de förändringar och utvidgningar, som skulle kunna göras för en jämförelsevis ganska ringa penning. Man kan exempelvis inlösa de två hus, som ligga framför oss och flytta den så kallade Gymnasiigränden fram till det hus, der Sjöförvaltningen är inrymd. Derigenom kunde man utvidga denna Kammarens sessionsrum så betydligt, att det blefve tillräckligt för Andra Kammaren, om man nemligen derjemte utflyttade väggen längs hela salen det nödiga antalet fot, för att få en lämplig bredd på rummet. Första Kammaren skulle i sådant fall öfvertaga Andra Kammarens sessionsrum. Jag är öfvertygad, att genom en sådan anordning båda Kamrarne skulle kunna under tjugo å trettio år rymmas i den sålunda utvidgade byggnaden. Detta förslag skulle icke på långt när uppsluka en så stor penningssumma, som det förslag skulle göra, hvilket Stats-Utskottet omfattat, nemligen att flytta båda sessionssalarne mot söder och lägga dem närmast sjön; ty de grundläggningsarbeten, som dertill erfordras, blefve så betydande, att de komme att ensamt kosta en stor summa. Och hvarför behöfves det, när vi för ett jämförelsevis billigt pris kunna få fullt tillräckliga salar på de nuvarande platserna, om några lämpliga utvidgningar dertill göras?

Jag tror, att detta kan verkställas, utan att Kamrarnes sessioner vid ordinarie riksdagar derför behöfde rubbas; och hvad ventilationen och uppvärmningen beträffar, så kan jag icke annat än förena mig med Herr Nordenfelt i hans yttrande, att om dessa apparater gjordes särskilda och af hvarandra oberoende, så skulle en tillfredsställande ventilering och uppvärmning kunna ega rum. Ingeniörvetenskapen är numera så utvecklad, att det icke lider något tvifvel, att detta kan åstadkommas. För att icke förlänga diskussionen, och då jag nu fått uttala mina åsikter, så vill jag sluta med att anhålla om afslag å Stats-Utskottets betänkande och proposition på bifall till Herr Nordenfelts vid Utskottets betänkande fogade reservation.

Herr Nordenfelt: Jag ber till en början att få upplysa, att min hastigt tillkomna reservation lärer hafva vunnit Andra Kamrarnes bifall.

Hvad sjelfva saken beträffar, så är det väl otvifvelaktigt att på denna tomt icke någon byggnad, som blir tillräcklig för en längre framtid eller för sekler, kan uppföras, men lika otvifvelaktigt är, att på denna samma tomt kan uppföras en byggnad, som jemte de befintliga riksdagshusen för den närmaste tiden kan vara fullt tillfredsställande, utan att man behöfver komma till så stora summor som det Jacobssonska, af Utskottet tillstyrkta förslaget komme att medföra. Detta förslag afser att här få en storartad, monumental byggnad. Jag anser, att det icke är detta vi böra söka att få, ty dels äro meningarne i denna sak så olika, dels äro ännu många omständigheter, som sammanhänga med frågans afgörande, outredda, dels lära våra tillgångar icke på länge

medgifva någon storartad byggnad, hvarföre jag tror att man icke snart kan komma till en slutlig lösning af denna fråga.

*Uppförande
af ett nytt
riksdagshus
m. m.
(Forts.)*

Nu är det emellertid ådagalagdt, att det icke kan komma in flera ledamöter i denna Kammare af brist på plats för dem. Detta är en så viktig omständighet, att något naturligtvis måste snart göras och man stannade då i Utskottet vid det Jacobssonska förslaget, emedan man icke hade något annat att stödja sig vid. Men det finnes också andra sätt att lösa frågan. Det lider intet tvifvel att man här kan erhålla för den närmaste tiden fullt tillräckliga salar såväl för denna som den andra Kammaren, utan att behöfva göra så dyra grundläggningsarbeten, som föreslagits eller så stor tillbyggnad. Derjemte bör man taga i betraktande att om en ny byggnad skulle uppföras efter det ena eller andra af de storartade förslagen, så skulle många år åtgå, innan man kunde tillträda denna byggnad. Först skulle tomterna anskaffas, derefter komme grundläggningsarbetena att upptaga en betydlig tid, så skulle den nya byggnaden uppföras och sedermera skulle den hafva tid att torka, ty man kan icke strax flytta in i ett nybyggt hus. Så länge anser jag icke att man kan vänta.

Hvad nu denna Jacobssonska ritning beträffar, så synes den mig visa, att det icke vore lämpligt att uppföra en byggnad i enlighet med densamma och för en så betydlig summa. Hela nuvarande Andra Kammaren skulle blifva klubblokal, rummen under den nya Andra Kammaren blifva matsal och klubbрум; nya vestibuler och trappor till stor utsträckning förekomma, hvilka icke skulle komma att begagnas, och dessutom föreslås flere andra öfverflödigt stora lägenheter.

Ett annat skäl för att söka en tillfällig lösning af frågan är att våra tillgångar för närvarande icke medgifva, att vi kasta oss in i så stora byggnadsföretag, som här blifvit ifrågasatta. Afven jag anser, att dessa tomter på Riddarholmen, om hvilka här varit fråga, en gång böra inlösas af staten, men detta kan ju alltid ske genom expropriation och byte med Stockholms stad. För närvarande får jag yrka bifall till min reservation.

Herr Stråle, Holdo: Jag finner det ganska naturligt, att Kammaren längtar till slutet af diskussionen, men jag hoppas, att Kammaren också finner det naturligt att, då jag till min oväntade tillfredsställelse fått se det förslag jag för 3 år sedan väckte, nu hafva blifvit af Stats-Utskottet återupptaget och tillstyrkt, jag icke kan underlåta att uttala denna tillfredsställelse. Det torde få gälla såsom en naturlig förklaring, hvarför jag tagit till ordet.

Den förste talaren yttrade att, ehuru han varit den, som här i Kammaren väckt motion i det syfte Stats-Utskottets förslag nu afser, han likväl nu måste gå ifrån detta förslag. Jag tror icke, att han behöfver göra sig många betänkligheter dervid, ty motionen var skriven af mig och ritningarne voro, enligt min anmodan, uppgjorda af Slottsintendenten Jacobsson, så att allt hvad den ärade talaren gjorde var, att han framlade motionen.

Denne talare, likasom en talare på elfsborgsbänken, ansåg

Uppförande
af ett nytt
riksdagshus
m. m.
(Forts.)

sig ega, som det tycktes, allvarsamma anmärkningar mot förslaget. Talaren på elfsborgsbänken sade, att det fans mördande skäl anförda deremot. Sjelf hade han icke några mördande skäl, men han hentade dem ur komiterades betänkande. Om Herrarne vilja taga kännedom om dessa anmärkningar mot det föreliggande förslaget, så reducera de sig till följande. I afseende på grunden heter det, att det finnes berggrund för hela byggnaden och att den enda olägenhet i fråga om grunden är, att man får göra några pallsprängningar. Vidare heter det, att det skulle visa sig såsom tre sammanbyggda hus. Dermed förhåller det sig så, att, för att icke göra kostnaden onödigtvis dyr, hade man tänkt sig att låta de nuvarande två husen vara oförändrade. Men detta är ju en penningefråga, som kan regleras, och jag vill erinra, att detta är icke någon olägenhet för den nya byggnaden. Komiterade säga derefter, att "de olika lokalerna syntes i allmänhet tillfredsställande; dock voro några för små, andra öfverflödigt tilltagna". Det hade varit bra, om komiterade lemnat några närmare uppgifter i detta hänseende, men det kan vara temligen likgiltigt, då de funnit lokalerna i allmänhet tillfredsställande. Slutligen yttra komiterade, att summan 800,000 kronor underkastats en närmare granskning, hvarvid en tillökning af 200,000 kronor ansetts behöflig. Äfven här hade det varit bra, om komiterade angifvit hvarför denna tillökning vore behöflig. Men antaget, att så vore fallet, så visar det ju att, då man vid en detaljgranskning af ifrågavarande förslag, skulle få öka kostnaden med 200,000 kronor, så skulle sannolikt kostnaden för den ifrågasatta byggnaden på Generalstabens tomt ökas med ett så betydligt belopp, att dessa 200,000 vore en ren obetydlighet i jämförelse dermed. Dessa äro nu de olägenheter, på grund af hvilka man vill att vi skola förkasta förslaget.

Den diskussion, som här förts, är ett nytt vittnesbörd om riktigheten af den gamla satsen, att det bästa är fiende till det goda. Vi kunna få det goda, men för att få det bästa kasta vi bort det goda. En talare har redan framhållit en del af de olägenheter som finnas i detta rum, men vi, som icke få sitta på de främre bänkarne, vi känna *alla* olägenheterna deraf. Och det vore verkligen hårdt, om man mot sin vilja och pligt skulle nödgas afgå från representantkallet därför, att man icke kan uthärda med att vistas i Kammarens lokal. Jag fäster mig mindre vid ventileringen och uppvärmningen, men hvad som är odrägligt är att vi icke höra hvad som föregår i Kammaren. Väl tjugo gånger har klubban fallit och vi hafva icke hört hvad som hänt och skett. Nyss, när Grefve Beck-Friis yttrade sig, hörde jag icke ett ord af hvad han sade. Jag vill icke tala om hvad vi äro besvärade af tal och cigarrökning i gången här utanför och af det luftdrag, som uppkommer deraf, att dörrarne här strax bakom oss oupphörligen öppnas och slås igen. En representant i Första Kammaren kan väl hafva anspråk på, att lokalen skall vara något så när tillfredsställande. Och till dem, som motsätta sig detta billiga förslag, skulle jag vilja säga, icke att de äro nihilister, ty de vilja icke spränga oss i luften, men att de äro nästan värre, ty de vilja

långsamt taga oss af daga. Det är nu i alla fall icke fråga om oss; vi kunna gå bort och andra, som äro bättre, komma i vårt ställe. Men vilja Herrarne votera ett anslag af 7 å 8 millioner för att bygga ett hus åt oss sjelfva, då vår budget är så beskaffad, att Statskontoret är skyldigt 14,000,000 kronor? Stå vi till svars med att kasta bort 7 å 8 millioner, då åtskilliga frågor af högsta vikt ännu äro olösta, hvilka komma att taga många millioner i anspråk?

Då jag tänkte på att föreslå en ombyggnad af riksdagshuset, så vände jag mig till en arkitekt, som eger ett välförtjent anseende, om också icke den dyraste, och han uppgjorde förslag. Fel hafva anmärkts på detta förslag och sådana finnas på allting. Men när efter tre års förlopp, vid en förnyad, noggrann behandling och granskning af samma förslag, det icke finnas andra fel att anmärka, än att somliga rum äro för små och andra för stora, så läser väl förslaget vara godt och antagligt. Och jag skulle beklaga om Första Kammarens ledamöter, för att gripa efter något, som vi icke få upplefva, skulle förkasta detta förslag. Genom ett bifall dertill skulle vi efter två års förlopp kunna flytta in i nya, ändamålsenliga salar. Jag vill icke ingå på frågan om de akustiska förhållandena och ventileringen, ty, med all aktning för en föregående talare, som yttrade sig derom, tror jag, att han förstår den saken lika bra som jag, och jag förstår den icke. Skulle nu detta förslag icke bifallas, så ville jag göra den hemställan, att de af Kammarens ledamöter, som sitta på de främre bänkarne, måtte få taga våra platser och vi deras. Jag anhåller om bifall till Utskottets förslag.

Herr Wallenius: Innan denna fråga afgöres, ber jag få yttra några ord, emedan jag icke är alldeles okunnig i fråga om uppförandet af byggnader. Af alla de förslag, som blifvit framställda i afseende på det nya riksdagshuset, har intet så tilltalat mig, som förslaget att bygga till det nuvarande huset åt Mälaren. De öfriga förslagen hafva egentligen haft det felet, att de kräfvat så stora kostnader och måhända äfven att grunden är sämre än under det nuvarande riksdagshuset. Här har med stor skärpa uttalats den meningen, att det skulle vara svårt att här få någon grund; men jag vet ej, hvarifrån man fått den åsigten, ty jag anser denna grund vara en af de bästa, man kan erhålla. Det största djup, som förekommer, innan man påträffar berg, är 23 fot; och vid byggnader här i Stockholm är det i allmänhet mycket större. Lika så är afschaktning till ett djup af 23 fot en obetydlighet emot hvad som förekommer på andra ställen. Hvad kostnaden beträffar, så tror jag, att det är alldeles onödigt att lägga till de 200,000 kronor, som man här omtalat, och jag får förklara, att jag vore tacksam, om jag finge verkställa den föreslagna tillbyggnaden för ett pris af 800,000 kronor, och jag är öfvertygad om, att jag skulle förtjena icke obetydligt derpå. Ett annat skäl, som enligt min tanke talar för denna tillbyggnad, är att vi, under den tid den samma verkställes, icke behöfde förskaffa oss andra lokaler utan

Uppförande
af ett nytt
riksdagshus
m. m.
(Forts.)

kunde begagna de nuvarande samt icke behöfde allt för snart flytta in i de nya och derigenom utsätta oss för svåra sjukdomar. Jag kan på grund häraf icke annat än med stor tillfredsställelse helsa det förslag, som Stats-Utskottet tillstyrkt, hvarigenom vi sluppe ifrån att tänka på alla dessa dyra palats, som blifvit föreslagna. Vi må för öfrigt försöka att få ett så praktigt hus som helst för våra sammanträden, så kommer likväl intrycket af slottet alltid att blifva så öfverväldigande, att det nya riksdagshuset i jemförelse med detta icke komme att taga sig synnerligen stort ut. Då jag dessutom anser denna plats vara mycket lämplig, så anhåller jag om bifall till Stats-Utskottets förslag, och om Herrarne vilja taga mig på mina ord, så är jag färdig att stå för hvad jag sagt.

Friherre Åkerhielm: Utgående från den åsigten, att Riksdagens ledamöter hafva rättighet att fordra, att de lokaler, hvori de samlas, bättre än de nuvaranda motsvara de anspråk, som på dem kunna billigtvis ställas, är jag för min del alltså med om, att något måste göras för att åt Riksdagen bereda annan samlingsplats än den nuvarande. Men å andra sidan hyser jag den åsigten, att dryga och staten betungande utgifter dervid måste noga undvikas, och detta därför att, om Riksdagen i öfrigt vill visa sparsamhet och bushållning med statens medel, så bör den i detta afseende gifva det första exemplet, då fråga är om dess egen bekvämlighet. Af detta skäl kan jag icke biträda de stora och vidt omfattande förslag till uppförande af nytt riksdagshus, som blifvit framställda, utan jag måste tillse, huruvida man icke kan på ett billigare sätt afhjelpa den öfverklagade bristen. Det har dervid förefallit mig, som om det bästa och lämpligaste förslaget vore det, som afser uppbyggandet af ett nytt och ganska prydligt hus på Riksarkivets och Riksgäldskontorets nuvarande tomter. Kostnaden härför skulle med endast 150,000 kr. öfverstiga det förslag, som Stats-Utskottet omfattat, och den omständigheten att, under tiden för det nuvarande riksdagshusets ombyggnad, lokaler måste på annat ställe beredas åt Riksdagens Kamrar och Utskott samt att kostnader och utgifter blefve dermed förenade, förklarar fullkomligt, att man omfattar ett förslag, som till kostnaden något öfverskjuter det af Utskottet förordade, oaktadt man vill iakttaga sparsamhet och billighet. Jag skulle således vara böjd för att vidhålla mitt yrkande derom, att nämnda tomter måtte undergå en ny undersökning, att ytterligare tillfälle måtte beredas till upprättande af förslagsritningar öfver ett riksdagshus på samma tomter och att medel för dessa ändamål måtte ställas till fullmäktiges i Riksgäldskontoret förfogande.

Nu har emellertid inträffat, att medkammaren uti ärendet fattat beslut och dervid med 98 röster mot 82, som afgäfvos för rent afslag, bestämt sig för att bifalla Herr Nordenfelts reservation. Vid sådant förhållande måste man tillse hvad denna reservation innehåller. Enligt densamma skulle åt fullmäktige i Riksgäldskontoret uppdragas att gå i författning om upprättande af ritningar till en obetydligare ombyggnad af det nuvarande riksdagshu-

set, hvilken dock icke närmare specificerats, än att densamma skulle vara tillräcklig i högst trettio år. Då det emellertid icke är gifvet, att en kommande Riksdag skall gilla hvad fullmäktige kunna komma att föreslå, utan det är ganska tänkbart, att hela frågan endast blir vidare uppskjuten, så nödgas jag frånse de eljest stora fördelar, som det af mig omfattade förslaget erbjuder framför det af Stats-Utskottets flertal förordade och tror, att det vore klokast och bäst, om Riksdagen med bifall till Stats-Utskottets förslag stälde frågan så, att man kunde hafva anledning hoppas, att vid en blifvande gemensam votering detta förslag blefve Riksdagens beslut och Riksdagen alltså snart kunde få en lämpligare bostad än den nuvarande. Af dessa anledningar, att jag anser det vara af vigt, att Riksdagen snart erhåller andra lokaler och att Riksdagen får dem för en så liten kostnad som möjligt, anhåller jag om bifall till Stats-Utskottets förslag under förhoppning, att detta vid en gemensam votering skall tränga sig igenom i stället för Herr Nordenfelts reservation.

*Uppförande
af ett nytt
riksdagshus
m. m.
(Forts)*

Herr Mannerskantz: Då vi kommo till riksdagen, möttes vi af åtskilliga förslag till nytt riksdagshus, emedan det nuvarande hvarken var nog rymligt, eller i öfrigt passande och dessa förslag voro uppgjorda så, att det nya huset skulle vara den svenska Riksdagen värdigt och således blifva en byggnad af monumental beskaffenhet. Jag hade för min del hoppats, att bland dessa förslag det, som skulle på samma gång medföra de minsta kostnaderna och de största fördelarne, skulle hafva fått framgång. Detta var i min tanke det, som åsyftade att förlägga riksdagshuset på Helgeandsholmen. Men till följd af åtskilliga omständigheter föll det förslaget och har vid denna riksdag icke haft den framgång som jag och, som jag tror, många med mig lifligen hade önskat. Jag får dock upprigtigt tillstå, att jag icke tror, att detta förslag fallit för alltid och jag tror icke heller att det bör få falla, emedan endast derigenom den svenska representationen skulle kunna erhålla en densamma fullt värdig monumental byggnad, som kunde motsvara dess egen vigt och värdighet i samhället och till kommande tider bära vittne om hvad vi hafva förmått uträtta. Alla andra nationer hafva varit angelägna om att skaffa sig sådana byggnader åt sina representativa församlingar. Då jag har denna åsigt, kan jag för min del icke biträda det förslag, som Stats-Utskottet nu förordar, och som afser att för en jemförelsevis ganska betydlig kostnad uppföra ett hus, hvilket ändock aldrig kan blifva annat än ett lappverk, och jag anser det vara origtigt att man på en sådan tillfällig byggnad nedlägger så stora kostnader som dem Stats-Utskottets förslag skall erfordra. Man hoppas genom bifall till detta förslag komma ifrån de drygare kostnaderna i en framtid, men jag tror, att då man framdeles får se denna ombyggnad, skall man finna, att man högst betydligt missat sig om hvad samhället fordrar hos en nationel byggnad. Under nuvarande förhållanden finnes för mig intet annat val än att söka att åstadkomma ett uppskof med hela frågan till fram-

Uppförande
af ett nytt
riksdagshus
m. m.
(Forts.)

deles och jag har så mycket större skäl för en dylik anhållan, som det af Stats-Utskottet tillstyrkta förslaget verkligen icke undergått någon grundlig pröfning, hvarken inom Utskottet och än mindre inom Riksdagen. Gerna skulle jag biträda Herr Adelskölds förslag, men då jag fruktar, att detta icke har någon utsigt till framgång vid detta tillfälle, så vill jag fästa mig vid de framställningar, som gjorts af Herr Nordenfelt och Friherre von Kræmer, hvilka båda gå ut på att till framtiden uppskjuta frågan. Hvad Herr Nordenfelts förslag beträffar tror jag dessutom det vara rätt att, då man icke för tillfället kan få uppföra en monumental byggnad, utan måste nöja sig med en provisorisk, så är det bättre att icke heller nedlägga så stora kostnader, som fordras för en byggnad som afser att fylla en längre framtids behof, och att derföre söka ordna saken så, som Herr Nordenfelt föreslagit, hvarför jag förenar mig med dem, som dertill yrkat bifall.

Flere ledamöter hördes nu ropa på proposition.

Herr Adelsköld: Då statens väl eller ve icke deraf på minsta sätt beröres, kan det visserligen i sjelfva verket betyda föga, om jag sjelf 1878 skrifvit motionen om riksdagshusets tillbyggnad eller läst upp en, som författats af representanten på vestmanlandsbänken Herr Stråle; men då han behagat framkasta en oriktig uppgift, så måste jag taga honom ur den angenäma föreställningen, att jag skulle hafva uppläst en af honom skrifven motion. Detta är nemligen alls *icke* förhållandet, utan jag har sjelf skrifvit motionen, hvarom hvar och en kan öfvertyga sig som i 1878 års riksdags handlingar vill taga kännedom om Herr Stråles och min olika motivering för motionen och ber för öfrigt att få förklara, att jag aldrig brukar plöja med andras kalfvar och allra minst med Herr Stråles.

Grefve Beck-Friis: Jag ber få fästa uppmärksamheten derpå, att Herr Nordenfelts reservation innebär, att vi skola ställa oss på samma ståndpunkt, som då frågan om nytt riksdagshus först väcktes, nemligen att öfverlemna åt fullmäktige i Riksgäldskontoret att åstadkomma en utredning af frågan, och vi skulle således nu börja på nytt. Andra Kammaren har gått in på förslaget, emedan den derigenom skulle erhålla en ny lokal, men jag hemställer, huruvida denna Kammare kan vara belåten med att flytta in i Andra Kammarens nuvarande rum, der man endast skulle få litet bättre armbågerum, men i öfrigt samma olägenheter stå kvar som här. Den största faran med antagandet af Herr Nordenfelts reservation är emellertid, att frågan derigenom icke bringas framåt, utan tvärtom tillbaka, enär nya dyrbara förslag på 7 å 8 millioner då skulle komma att uppgöras.

Herr Björnstjerna: Jag har aldrig kunnat fatta, hvarför man är så angelägen om att bibehålla riksdagshuset på en så af lägset belägen plats som Riddarholmen, ty den är i sig sjelf af-

lägsen och blir det särskildt derigenom att den är kringfluten af vatten, så att man icke kan komma dit från mer än ett håll. Enligt mitt förmenande är den utan allt tvifvel lämpligaste platsen för ett riksdagshus på Helgeandsholmen, och om det bygges till sammans med ett bankhus, kan det blifva en monumental byggnad, som till och med under slottet komme att väl försvara sin plats. Vi hafva nyss hört en ledamot af Stats-Utskottet uppgifva, att kostnaden för uppförandet af ett riksdagshus och ett bankhus på Helgeandsholmen samt för holmens ordnande skulle uppgå till 4½ millioner kronor; hvarifrån skulle afräknas värdet på det nuvarande riksdagshuset, Riksbankens båda hus och Riksgäldskontorets hus. Dessa fyra hus tillsammans kunna väl uppskattas till en och en half million. Hela kostnaden för uppförande af riksdagshus och riksbankshus på Helgeandsholmen jemte holmens ordnande på ett värdigt sätt skulle följaktligen icke kosta mer än omkring 3 millioner. Det vore utan tvifvel det billigaste och enligt min mening på samma gång det vackraste och lämpligaste sätt att komma från alla dessa byggnader.

Friherre Åkerhielm har yrkat, att det nya riksdagshuset skulle förläggas, der nu Riksarkivet och Riksgäldskontoret äro belägna, men om man ser på planritningarne, finner man, att detta hus skulle blifva åtminstone en half gång till så stort som Riddarholmskyrkan. Ett sådant hus, uppfördt på en sned sluttning, skulle krossa både nämnda kyrka och det på andra sidan kanalen lägre liggande Riddarhuset. Man skulle der äfven hafva stor olägenhet af alla jernvägståg, som gå nedanför, emedan de skulle störa öfverläggningarne med sina signaler, hvilka alltid gifvas just der, då de skola gå öfver bron. Vi hafva nyligen erfarit detta under adelsmötets förhandlingar. Midt under en talares anförande gafs från ett jernvägståg hvisselsignal, och man hörde intet af hvad som sades. Då vattnet är öppet, passera äfven oupphörligt ångbåtar der förbi, som äfven gifva liknande signaler. Förhandlingarne skulle på detta sätt ständigt störas.

Kammaren har redan beslutat att, såvidt Helgeandsholmen kan för Riksbankens räkning förvärfvas, 1,200,000 kronor få af Riksbanken för densamma betalas, och för sådant fall har Kammaren uppdragit åt bankofullmäktige att låta uppgöra förslag till ritningar å ett nytt bankhus på sagde holme. Skulle man nu besluta att bygga om detta gamla riksdagshus, som ändock aldrig kan blifva fullt lämpligt, utan på sin höjd kan användas 20—30 år och derfor utgifva en million? Lyckas man under tiden att för 1,200,000 kronor förvärfva Helgeandsholmen och uppför der ett bankhus, blifver utgiften härför och för det gamla riksdagshusets ombyggande nära nog lika stor som för uppförandet på Helgeandsholmen af nytt riksdagshus och bankhus tillsammans. Är det då icke mera skäl att taga steget ut med ens och, om Helgeandsholmen kan förvärfvas för 1,200,000 kronor, göra det samt gifva i uppdrag åt riksgälds- och bankofullmäktige att till nästa Riksdag inkomma med kostnadsförslag och ritningar till antingen ett gemensamt hus för Riksdag och Riksbank, hvilket jag

*Uppförande
af ett nytt
riksdagshus
m. m.
(Forts.)*

Uppförande
af ett nytt
riksdagshus
m. m.

(Forts.)

anser vara det rigtiga, eller två särskilda hus. Jag är färdig att instämma i Herr Adelskölds yrkande, så vida han till sitt förslag att åt riksgäldsfullmäktige uppdraga att låta utarbета ritningar och kostnadsförslag till riksdags- och bankhus antingen på Helgeandsholmen eller på Riddarholmen, ville lägga, att sådant uppdrag lemnades åt riksgäldsfullmäktige tillsammans med bankofullmäktige, hvilka väl böra rådfrågas, när fråga är om uppförande af ett bankhus.

Friherre von Kræmer: En talare har sagt, att han icke förstår frågan om de akustiska förhållandena samt om ventilationen. Jag tackar honom för detta yttrande. Då det nemligen är han, som först väckt det nu föreliggande förslaget, så har han dermed gifvit det bästa bevis för rigtigheten af den förmodan jag uttalat, att man från början icke tänkt på att utreda dessa frågor om ventilationen och de akustiska förhållandena. Det är blott detta jag velat ytterligare påpeka för att dermed visa, att då frågan icke blifvit i dessa vigtiga afseenden alls utredd, det vore skäl att göra det, innan man går att nedlägga så stora kostnader, som dem, hvarom nu är fråga.

Förra gången, jag hade ordet, slutade jag med att yrka afslag. Jag ansåg nemligen det vara bäst att afslå förslaget, i den säkra förvisning att under påtryckningen af befintliga olägenheter förslaget snart åter skulle komma upp. Afslag nu var, tyckte jag, därför det mest praktiska sättet att vinna någon tids uppskof. Men då sedermera inträffat att Andra Kammaren slutit sig till ett annat sätt att låta frågan anstå, nemligen genom bifall till Herr Nordenfelts reservation, instämmer jag deri, helst jag icke kan fatta de betänkligheter ordföranden bland riksgäldsfullmäktige hyser deremot, att det skulle vara detsamma som intet. Det är ju ett sätt att vinna uppskof och under tiden hålles frågan uppe. At fullmäktige lemnas i uppdrag att göra om förslaget för åstadkommande af en billigare förändring af det nuvarande riksdagshuset än med den ifrågasatta jämförelsevis ofantligt stora kostnaden af en million. Och efter mitt förmenande är för öfrigt mycket osäkert om en million räcker; ty ehuru en fackman här nyss sagt, att så skulle vara förhållandet, undrar jag, om han dervid tagit i betraktande svårigheten med alla de afschaktningar, hvarom han talade, likasom svårigheten att i denna, snart sagdt, lervälling föra upp dyrbara afstängningar för att förhindra vattnets inträngande under sprängningsarbetena. Men det må blifva hans sak, eftersom han erbjöd sig att för det beloppet utföra arbetet.

En kostnad af en million förefaller mig emellertid allt för stor för en byggnad, som icke är tillfredsställande och rörande hvilken icke ens de viktigaste förhållanden äro utredda, utan vill man hafva en tillbyggnad, bör den göras billigare. Derfor ansluter jag mig till Herr Nordenfelts förslag och gör det så mycket hellre, som vi genom antagande af detsamma undgå en gemensam votering. Stats-Utskottets förslag innehåller nemligen att vi på den redan förut svårreglerade statsregleringen för år 1882 skola upp-

föra ännu en utgiftspost på 300,000 kronor. Jag afstår således från mitt förra yrkande och instämmer i Herr Nordenfelts reservation.

*Uppförande
af ett nytt
riksdagshus
m. m.
(Forts.)*

Ropen på proposition förnyades.

Herr Nordenfelt: Det är alldeles icke min mening att genom antagande af mitt förslag en ny kretsgång skulle begynna, utan hvad jag begärt är att få ett billigare förslag i mindre skala. Att spara åtskilliga hundra tusen kronor, kanske mer än en half million, tyckes mig vara ett mål, som väl är värdt ett års uppskof. Man behöfver icke vara rädd för att frågan blir uppskjuten mer än detta år, och icke heller frukta, att de, som påyrka den drygare kostnaden, skola vinna majoritet på denna korta tid — våra tillgångar växa visserligen icke så hastigt —; utan vi kunna vara öfvertygade om, att vi, som önska en billigare byggnad, äfven nästa år skola vara i majoriteten. Min reservation kunde vara bättre affattad, jag medger det villigt, men då jag haft högst en halftimme för att skriva den, har jag icke kunnat åstadkomma bättre. Jag anser mitt förslag praktiskt och billigt och därför yrkar jag bifall till detsamma.

Talrika rop på proposition hördes å nyo.

Herr Carlsson: Hufvudskälet, hvarför jag i denna fråga instämt med Utskottets pluralitet är att behofvet synes mig vara allt för klart och oafvisligt för att icke snart behöfva fyllas. Jag har på de senare åren under åtskilliga resor haft tillfälle att se en större del af de representativa församlingarne i Europa, och jag får säga, att jag ingenstädes sett en Kammare så stadd på vandring som vår. Här måste åtminstone de, som hafva sina platser något aflägsset, föra ett nomadiskt lif. Jag har också varit nog lycklig att få del af några anteckningar, som en gerna hörd ledamot af Kammaren gjort, såsom utkast till en motion, som han hade haft afsigt att väcka, om anslag till anskaffande af en ropare för talare med svagare stämma; ty den förutan skulle hans röst blifva ohörd af många i Kammaren.

Tillståndet är verkligen sådant, att det behöfver snart afhjelpas. Nu har man ett förslag, som är granskadt, utan att dervid befunnits några rätt väsentliga anmärkningar. Jag tror mig kunna säga detta därför att, under det den byggnadskunnige ledamot, som öppade diskussionen, fann åtskilliga lokaler i den ifrågasatta byggnaden för *små*, en annan byggnadskunnig ledamot funnit dem för *stora*. När nu ordnandet af lokalerna öfverlemnas åt riksgäldsfullmäktige, synes mig att de böra kunna finna en medelväg mellan dessa båda ytterligheter.

Hvad kostnaden beträffar, tror jag, efter hvad under diskussionen blifvit upplyst, att den kan blifva mindre än många tänka och högst sannolikt kommer att inskränka sig till 800,000 kronor; i jämförelse med de summor, som eljest ifrågasättas, anser jag denna summa liten.

Uppförande
af ett nytt
riksdagshus
m. m.
(Forts.)

Alla detaljanmärkingar finner jag besvarade genom den vidsträckta fullmakt, som riksgäldsfullmäktige fått, och huru ett sådant nytt uppdrag, som här blifvit af en reservant ifrågasatt, skulle betraktas af dem, som skulle verkställa det, hafva vi redan hört af fullmäktiges i Riksgäldskontoret ordförande; hvad han sade synes mig innebära en varning mot att välja denna form för uppskof. Det har nemligen blifvit kalladt för uppskof med hela frågan att biträda reservationen.

Hufvudskälet mot reservationen är dock det, att grundtanken deri är den, att den ena Kammaren skulle få en ny och således fullt ändamålsenlig lokal, men denna Kammare, den första, flytta in i Andra Kammarens nuvarande lokal och således få en *icke* ändamålsenlig samlingsal; hvaremot, om Utskottets förslag antages, båda Kamrarna få fullt ändamålsenliga och med hvarandra lika lokaler. Då för öfrigt husets yttre, om hvilket mycket tvistats, utan stor svårighet kan förändras till dekorerings, och då en så stor utgift, som säkert också skulle hafva med sig stor tidsutdrägt, i annat fall förestår, tillstyrker jag bifall till Utskottets förslag.

Herr Schönbeck: Jag har med den största uppmärksamhet genomläst allt hvad som är skrivet i denna fråga, och jag har äfven med samma uppmärksamhet åhört den här hållna diskussionen, men har det oaktadt funnit det svårt att bestämma, åt hvilket förslag jag skulle gifva min röst, då det icke för mig kan vara fråga om att framlägga något nytt. Då hörde jag af en talare på elfsborgsbänken framställas ett förslag, som på det högsta tilltalade mig, förslaget att Riddarhuset skulle få lemna plats för Riksdagens Kamrar. Det var ett förslag hela dagen, tyckte jag, och då Friherre Klinckowström tillika förklarade, att det icke kunde blifva fråga om annat än att Ridderskapet och Adeln dertill skulle lemna sitt bifall, ansåg jag frågan så godt som afgjord. Det återstod då blott för mig att afvakta, att Ridderskapet och Adeln här talrikt församlade representanter skulle antingen tillsammans resa sig upp som en man och instämma i förslaget, eller ock en efter annan förklara, att i den saken har Friherre Klinckowström rätt. Hade det skett, är jag öfvertygad att ett uppskof kunnat lemnas, och då hade vi helt visst erhållit den bästa platsen för ett riksdagshus, ty den är utomordentligt väl belägen och motsvarar alla fordringar. Jag har emellertid icke hört någon talare instämma i förslaget och då återstår för mig ingenting annat än att ansluta mig till dem, som yrka, att det föreliggande utskottsförslaget måtte antagas. Jag har om dettas lämplighet funnit mig öfvertygad af de yttranden, som afgifvits af ordföranden för fullmäktige i Riksgäldskontoret och af Herr f. d. Statsrådet Carlson, hvilkas ord till en bestämd öfvertygelse stadgat min förra villrådighet om hvad som skulle göras.

Här har nyss blifvit sagdt, att den talare, som förut förklarar sig anse, att den ifrågasatta byggnaden kunde göras för ett

af honom angifvet pris, icke skulle hafva rätt betänkt de svårigheter, som med byggnadsföretaget vore förenade. På grund af hvad jag känner om denne talare kan jag emellertid försäkra, att jag ej alls tviflar på att han skulle hålla ord, och han har äfven gifvit mig tillåtelse att säga, det han mycket omsorgsfullt anställt sina beräkningar. Jag bör tillägga, att han utfört vida större byggnadsföretag än det ifrågavarande. På dessa skäl anhåller jag om proposition på antagande af Stats-Utskottets förslag.

*Uppförande
af ett nytt
riksdagshus
m. m.
(Forts.)*

Herr Björnstjerna: Sedan Herr Grefven och Talmannen för mig förklarar, att han anser sig icke kunna framställa proposition på bifall till Herr Adelskölds förslag, emedan det statsutskottsbetänkande, som nu är föredraget, endast afhandlar frågan om byggande af ett riksdagshus och att det således icke går an att dermed förena frågan om byggande af ett hus åt Riksbanken, afstår jag från mitt förra yrkande och hemställer om afslag å Utskottets framställning.

Herr Adelsköld: Då det förslag, jag framställt, om frågans fullständiga utredning till nästa Riksdag icke synes vunnit några sympatier, ber jag att få återtaga detsamma.

Efter härmed slutad öfverläggning yttrade Herr Grefven och Talmannen, att derunder yrkats dels bifall till Utskottets hemställan, dels af Friherre *Klinckowström* bifall till Herr Nordenfelts vid förevarande utlåtande fogade reservation, dels ock afslag å Utskottets hemställan.

Härefter gjorde Herr Grefven och Talmannen propositioner på dessa yrkanden och förklarade sig anse propositionen på bifall till Utskottets hemställan vara med öfvervägande ja besvarad.

Flere ledamöter begärde votering, i anledning hvaraf och sedan till kontraposition vid voteringen antagits afslag å Utskottets ifrågavarande hemställan, uppsattes, justerades och anslogs en omröstningsproposition af följande lydelse:

Den, som bifaller Stats-Utskottets Utlåtande N:o 59, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, afslås utlåtandet.

Omröstningen företogs, och vid dess slut befunnos rösterna hafva utfallit sålunda:

Ja—56.

Nej—36.

Vid föredragning af Andra Kammarens protokollsutdrag N:o 180, med delgifvande af Kamrarnes beslut öfver dess Tillfälliga Utskotts Utlåtande N:o 28, angående föreslagen skrifvelse till Kongl. Maj:t om dels utfärdande af förklaring i fråga om meddelade bestämmelser rörande landgille och städja för vissa kyrkolägenheter i Skåne, Halland och Blekinge, dels medgifvande i visst fall af försäljning af dylika lägenheter, beslöt Första Kammaren, på anhållan af Herr *Carlson*, att hänvisa detta ärende till sitt Tillfälliga Utskott N:o 1.

Herr *Carlson* erhöll ordet och yttrade: I afseende på föredragningslistan för i morgon ber jag få hemställa, att först på densamma måtte uppföras de i dag första gången bordlagda ärenden och derefter af de för andra gången bordlagda mål i första rummet Bevillnings-Utskottets Utlåtande N:o 10 angående beräkningen af tull-, post- m. fl. medel, och i det andra Stats-Utskottets Utlåtande N:o 58 om de Kongl. teatrarne. Skälet för min hemställan är att nyssnämnda beräkning är ett moment, som för Stats-Utskottet är nödvändigt att känna för uppgörande af beräkningen för statsregleringen.

På gjord proposition beslöts att på föredragningslistan för nästa sammanträde skulle uppföras främst de ännu oafgjorda ärenden, som blifvit endast en gång bordlagda, samt derefter Bevillnings-Utskottets Betänkande N:o 10.

Upplästes ett insändt läkarebetyg af följande lydelse:

Att Baronen m. m. *Ernst von Vegesack* är genom sjukdom fortfarande hindrad att lemna sina rum intygas härmed edligen.
Stockholm den 11 April 1881.

R. Bruzelius,
Med. Prof.

Justerades fyra protokollsutdrag för detta sammanträde, hvar-
efter Kammaren åtskildes kl. 4 e. m.

In fidem
A. von Krusenstjerna.